

РУМЫНСКИЯ КАЗКИ

РУМЫНСКІЯ КАЗКІ

Мінск
Выдавец Зміцер Колас
2021

УДК 82.135.1-343.4
ББК 84(4Рум)-44
Р86

Румынскія казкі / Пер. з румынскай Л. Баршчэўскагаі Зм. Коласа. — Мінск : Зміцер Колас, 2021. — 104 с.
ISBN 978-985-23-0144-2

У кнігу ўвайшлі найлепшыя казкі двух класікаў румынскай літаратуры Іона Крангэ і Пэтрэ Іспірэску.

Адрасуецца дзецям дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту.

УДК 82.135.1-343.4
ББК 84(4Рум)-44

ISBN 978-985-23-0144-2

© Ілюстрацыі. УА «Гомельскі дзяржаўны мастацкі каледж» 2021.

© Афармленне. Выдавец Зміцер Колас, 2021.

**Ілюстрацыі выканалі навучэнцы
УА «Гомельскі дзяржаўны мастацкі каледж»**

1. Юлія Міраеўская – «Несмяротнае жыццё і вечная маладосць» (8, 15 с.).
2. Надзея Бруцкая – «Несмяротнае жыццё і вечная маладосць» (11, 19, 20 с.).
3. Аляксандра Бахановіч – «Казка пра парся».
4. Юлія Вралеўская – «Іван Торбачка», форзац, нахзац.
5. Анастасія Неўдашэнка – «Гаманец з двума грошамі».
6. Анастасія Камарова – «Бабіна дачка і дзедава дачка».
7. Таццяна Жарава – «Каза і трое казлянятак».
8. Людміла Кірылава – «Соль у ежы».
9. Кацярына Андрусевіч – «Як лісіца мядзведзя абдурыла».
10. Вікторыя Селіванава – ініцыялы.
11. Анастасія Парфёнава – застаўкі (1, 4, 5, 6, 104 с.).
12. Вераніка Масцяпанова – застаўкі (2, 3, 104 с.).
13. Улляна Афанасенка – застаўкі (102 с.)
14. Улляна Яцэвіч – застаўкі (102 с.).

УА «Гомельскі дзяржаўны мастацкі каледж»
Кіраўнік – Алена Зейбек
Аўтар ідэі – Надзія Машану (Румынія)
Куратар праекта – Юлія Зубрыцкая
Верстка і дызайн – Юлія Зубрыцкая

Несмяротнае жыццё і вечная маладосць

То напраўду было, хоць і вельмі даўно, а іначай і казкі б такой не было, – на вярбе тады грушы раслі, жарабят нараджалі буслы і хадзілі ў абдымку ваўкі і авечкі, прысягнуўшы ў любові ўзаемнай навечна, ну а блохі ў падковах па сотні пудоў аж да неба скакалі, спусціўшыся ж зноў, нам чароўныя казкі распавядалі, ну а мужі на сценах іх запісалі...

Не верыш хіба ў байку тую?

Я што – хлушу? Ад хлуса чую!

ылі сабе некалі кароль з каралеваю, абое маладыя ды прыгожыя, але дзяцей у іх не было. Як яны ні стараліся, колькі ні рабілі ўсяго, што дзеля гэтага трэба, нават знахароў ды мудрацоў наведвалі, каб тыя па зорках вылічылі, калі ў іх з’явіцца дзетка, а ўсё дарма.

Урэшце паведамлі каралю, што ў вёсцы паблізу жыве нейкі абазнаны ва ўсіх навукх дзядок. Уладар мігам паслаў ганцоў, каб даставілі дзядка ў палац. Але той адказаў ганцам:

– Каму трэба, хай прыйдзе да мяне сам!

І вось кароль з каралеваю ўсталі з тронаў, склікалі верных баяраў, ваяк ды слуг і з усёй гэтай світаю рушылі ў дарогу.

Стары яшчэ здалёк убачыў картэж і выйшаў гасцям насустрач:

– Сардэчна вітаю цябе, кароль! Кажы, што цябе прывяло да мяне. Але ведай: што б гэта ні было – тое, чаго ты жадаеш, прынясе табе вялікае засмучэнне.

– Я прыйшоў не развагі слухаць, а каб ты, калі маеш, даў мне лекі, што зробіць нас з каралевай бацькамі, – адказаў кароль.

– Добра, атрымаеш ты гэтыя лекі, – сказаў дзядок, – але будзе ў вас толькі адно дзіця. Ім стане чароўны Фэт-Фрумас¹, ды не ўдасца вам нацешыцца са свайго бацькоўства.

¹ Фэт-Фрумас (ад рум. Făt-Frumos – Сын-Прыгажун) – у румынскай міфалогіі станоўчы персанаж-герой.

Кароль з каралеваю ўзялі чарадзейнае зелле, вярнуліся шчаслівыя ў палац, і праз некалькі дзён каралева адчула, што зацяжарыла. Усё каралеўства, увесь двор і ўсе слугі радаваліся гэтай навіне.

Але яшчэ перад тым, як нарадзіцца, дзіця пачало гучна плакаць у матчыным улонні, і ніводзін лекар няздольны быў яго суняць. Кароль пачаў абяцаць яму ўсе даброты і ўсе шчадроты на свеце, але і гэта не дапамагала.

– Сынку, даражэнькі мой, сціхні! – маліў кароль. – Усё, што ёсць у маім каралеўстве, і тое, і гэтае, усё тваім будзе! Сціхні, мой сынку, возьмеш сабе жонкаю любую каралеўну, ці тую, ці гэтую...

І шмат чаго іншага абяцаў кароль ды, урэшце, бачачы, што сын не змаўкае, прамовіў:

– Сціхні, мой сынку, і будзеш за гэта мець несмяротнае жыццё і вечную маладосць.

Тут дзіця сціхла і адразу нарадзілася. Каб абвясціць такую цудоўную навіну, служкі ўзялі фанфары ды бубны, і ўсё каралеўства цэлы тыдзень святкавала падзею.

Пачало дзіця расці ды дзень пры дні сілы і розуму набірацца. Яго адпраўлялі вучыцца ў найлепшыя школы, да разумнейшых філосафаў. І тое, на што іншым патрэбен быў год, сын засвойваў за месяц. Кароль душы не чуў ад радасці, і людзі па ўсёй краіне хвалілі каралевіча, кажучы, які ў іх расце мудры і празорлівы будучы кароль, як цар Саламон. Але з пэўнага часу стаў хлопец нейкім сумным, панурым і хадзіў увесь у сваіх думках.

І вось, калі сыну споўнілася пятнаццаць гадоў і кароль наладзіў з гэтай нагоды банкет, на які запрасіў ўсіх баяраў і знатных падданных свайго каралеўства, Фэт-Фрумас устаў пасярод самае весялосці і мовіў бацьку такія словы:

– Тата, настала ўрэшце пара даць мне тое, што ты абяцаў пры маім нараджэнні.

Спахмурнеў кароль, гэта пачуўшы:

– Як жа, сынку, я дам табе тое, пра што цэлы свет ніколі не чуў? Я ж, калі даваў табе тады абяцанне, хацеў проста хоць неяк цябе супакоіць.

– Што ж, тата, калі ты не здольны даць абяцанага, то я мушу сам выправіцца ў белы свет на пошукі таго, дзеля чаго нарадзіўся.

Тады прыдворныя ўсе як адзін, з каралём разам, кінуліся перад ім на калені і пачалі прасіць-маліць, каб ён не пакідаў каралеўства, ды так казалі яму:

– Твой бацька-кароль хутка ўжо састарэе, і тады мы цябе ўзвядзем на трон і паклапоцімся, каб ты пабраўся з найпрыгажэйшай каралеўнай на свеце!

Але хлопец цвёрда, як скала, стаяў на сваім, і нішто не магло прымусіць яго змяніць рашэнне. Бацька-кароль паглядзеў-паглядзеў, дый пагадзіўся на ад'езд сына, загадаўшы падрыхтаваць яму харчоў на дарогу і даць усё, што той запатрабуе.

Пайшоў тады Фэт-Фрумас на каралеўскія стайні, дзе трымалі найлепшых жарабцоў у каралеўстве. Хацеў ён выбраць сабе аднаго, але якога не ляпне рукой па спіне ці па крыжы, так той падае долу, і так адзін за адным. Сабраўшыся ўжо выходзіць, абвёў ён стайню вачыма апошні раз і бачыць: стаіць у куце худзенькі, слабенькі конік, увесь у струп'е. Падышоў да яго каралевіч, ляпнуў рукой па крыжы, а конь павярнуў галаву ды кажа:

– Што загадаеш, мой гаспадар? Дзякуй Богу, што дапамог мне сустрэць нарэшце дужага маладзёна, які паклаў на мяне сваю руку!

І сказаўшы гэтак, конь раптам напружыў ногі і выпрастаўся на ўвесь рост, як свечка. А калі Фэт-Фрумас распавёў яму пра свае намеры, конь адказаў так:

– Каб справіцца з выпрабаваннямі, што нас чакаюць, ідзі, мой гаспадар, да свайго бацькі і папрасі ў яго меч, дзіду, лук са стрэламі і адзежу, якую ён насіў малады, а мяне шэсць тыдняў кармі ячменем, завараным на малаку.

Калі маладзён прыйшоў да бацькі і папрасіў тое, пра што казаў яму конь, кароль паклікаў палацавага аканомі і загадаў адчыніць усе куфры з адзеннем, каб сын выбраў любое, што яму заманецца. Тры дні і тры ночы перабіраў Фэт-Фрумас рэчы ў скарбніцы, пакуль не знайшоў нарэшце на дне вельмі старога куфра адзенне, якое бацька насіў малады, і з тых самых часоў зброю, ужо спрэс іржою паедзеную. Узняўся ён сам сваімі рукамі адшароўваць яе ад іржы, і праз шэсць тыдняў зброя ззяла не горш за люстэрка. Падбаў ён і пра каня, як той наказваў яму. І хоць працы было нямала, ён з усім справіўся.

Як пачуў конь, што гаспадаровы адзенне і зброя ўжо гатовыя, страсянуўся усім целам, і струп'е ды шолудзі з яго абляцелі, стаў ён дужым,

мажным канём з чатырма крыламі, якія ў яго раптам выраслі. Убачыў яго Фэт-Фрумас у гэтым новым выглядзе і мовіў:

– Выпраўляемся праз тры дні.

– Слухаюся, мой гаспадар, я гатовы ў дарогу хоць сёння!

Калі ж мінула тры дні, увесь двор і ўсё каралеўства агарнуў вялікі смутак. Фэт-Фрумас ва ўбранні адважнага рыцара, з мечам у руцэ, выехаў на кані развітацца з каралём і каралеваю, а разам і з усімі баярамі, буйнымі і дробнымі, з ваяводамі, прыдворнымі і двароваю чэляддзю, і ўсе як адзін са слязьмі на вачах прасілі яго адмовіцца ад падарожжа, каб крыў Божа не загінуў ён, не страціў сваёй галавы. Але Фэт-Фрумас даў шпоры каню і ветрам вылецеў за вароты, а за ім рушыла чарада вазоў, гружаных харчамі й манетамі, ды дзве сотні жаўнераў, якіх кароль парупіўся прызначыць яму ў праважатыя.

Даехалі яны да мяжы каралеўства і ўбачылі наперадзе пустэльнію без канца і без краю. Тут Фэт-Фрумас падзяліў паміж жаўнерамі ўвесь пажытак і, развітаўшыся, адаслаў іх назад. А сабе пакінуў толькі тое, што мог ягоны конь несці. Рушылі яны далей на ўсход і скакалі тры дні і тры ночы, пакуль не выйшлі да шырокай раўніны, усланай куды ні глянь чалавечымі косткамі.

Спыніліся вандроўнікі адпачыць, а конь кажа:

– Ведаеш, мой гаспадар, мы падышлі да земляў Мэгеры. Яна да таго лютая, што забівае кожнага, хто пераступіў межы яе ўладанняў. Некалі даўно яна была звычайнай дзяўчынай, такой, як усе, але праклён, накладзены на яе бацькамі, якіх яна не слухалася і прымушала ўвесь час турбавацца, ператварыў яе з дзяўчыны ў Мэгеру. У гэты час яна займаецца сваімі дзецьмі, але заўтра ў лесе, які ты бачыш наперадзе, нам давядзецца сутыкнуцца з ёй твар у твар. Яна зробіць усё, каб разадраць цябе на шматкі, бо яна агромністая, як страшны звер, але ты не палохайся, а май напачатове лук са стрэламі, дый меч з дзідай трымай пад рукою, каб скарыстацца імі ў патрэбны момант.

Неўзабаве ляглі яны адпачыць, але пільнасці не гублялі: калі адзін спаў, другі чуйнаваў.

Назаўтра, як пачало на дзень брацца, Фэт-Фрумас зацугляў каня, асядлаў, тужэй звычайнага зацягнуў папругу, і рушылі яны да лесу. Тут раптам чуюць грукат страшэнны. Конь тады кажа:

– Будзь гатовы, мой гаспадар, гэта Мэгера да нас набліжаецца!

І вось імчыць пачвара – хуткая, як ураган, дрэвы на сваім шляху валіць. Але конь, як вецер, узляцеў на крылах над яе галавой, а Фэт-Фрумас стрэліў з лука і працяў ёй нагу наскрозь, так што тая і адвалілася. Гатовы ён быў і другую стралу пусціць, ды закрычала Мэгера:

– Спыніся, Фэт-Фрумас, не зраблю я табе ніякай крыўды!

Але бачыць: не верыць ёй каралевіч; тады падпісала Мэгера заруку сваёю крывёй і кажа.

– Падзякуй свайму каню, Фэт-Фрумас, бо каб не ён, быць табе ў дурнях, праглынула б я цябе як аблупленага, ды цяпер ты мяне аблупіў. Каб ты ведаў, дагэтуль ніводнаму смяротнаму не ўдавалася так далёка зайсці ў мае ўладанні, а тыя шаленцы, што адважваліся пераступіць мяжу, засталіся ляжаць на раўніне, дзе вы бачылі іхнія косткі.

Запрасіла Мэгера Фэт-Фрумаса з ягоным канём да сябе і частавала, як пачэсных гасцей. Калі ж сядзелі яны так за багатым сталом, гаманілі весела, гаспадыня раптам застагнала, заекатала ад болю. Каралевіч выняў тады адсечаную нагу, што трымаў у торбе, прыклаў яе на месца, і яна адразу зраслася. Тры дні ўдзячная Мэгера прымала Фэт-Фрумаса, карміла яго ды паіла, а тады прапанавала ўзяць жонкай любую сваю дачку на выбар, а былі яны ўсе прыгожыя, як тыя феі. Фэт-Фрумас, вядома, ад такой прапановы адмовіўся і расказаў Мэгеры пра сапраўдную мэту сваіх вандраванняў, тады яна сказала:

– З такім канём ды з такой адвагаю, думаю, ты здолееш знайсці тое, чаго шукаеш!

Праз тры дні сабраліся Фэт-Фрумас і ягоны конь і зноў выправіліся ў дарогу. Ішлі яны так, ішлі, доўга ішлі, і дабраліся да мяжы Мэгерыных земляў. Тут паўстала перад іх вачыма прасторная раўніна, падзеленая на дзве палавіны – адна сакавітай травой зелянее, а другая да самай зямлі выпаленая. Фэт-Фрумас спытаў у каня:

– Чаму з гэтага боку трава выпаленая?

– Тут пачынаюцца ўладанні Мэгерынай сястры, злой Скарпіёніхі, – адказаў конь. – На ёй таксама ляжыць бацькоўскі праклён. Абедзве сястры да таго злыя, што не могуць жыць разам, і так варагуюць, што гатовыя глоткі адна адной перагрызці, абы зямлю ў роднай сястры забраць. Калі Скарпіёніха моцна злуецца, яна дыхае агнём і смалою. Відаць, нядаўна паміж сёстрамі зноў была сварка, і Скарпіёніха, знішчаючы ўсё вакол, пакінула пасля сябе папялішча. Яна страшнейшая за Мэгеру

і мае тры галавы. Так што трэба нам адпачыць, мой гаспадар, каб да раніцы сілы набрацца і быць гатовымі да таго, што нас чакае заўтра.

На другі дзень яны сабраліся, зрабіўшы ўсё ў дакладнасці так, як перад уваходам у Мэгерыны землі, і выправіліся ў дарогу. Тут раптам чуюць посвіст-рык аглушальны, якога не чулі ніколі! Конь тады кажа:

– Будзь гатовы, мой гаспадар, гэта Скарпіёніха да нас набліжаецца!

І праўда, глядзяць: ляціць на іх Скарпіёніха хутчэй ад ветру імклівага і агнём пырскае з пашчы, ад зямлі да неба разяўленай. Але конь стралою ўзвіўся ўгару і апусціўся за плячыма ў пачвары, а Фэт-Фрумас тут жа, стрэліўшы з лука, сцяў ёй адну галаву. Збіраўся ён ужо другую стралу пусціць, каб яшчэ адну галаву знесці страшыдлу, ды запрасілася Скарпіёніха са слязьмі на вачах, каб дараваў ёй, паабяцала ніколі не чыніць яму крыўды, а каб паверыў, падпісала заруку сваёю крывёй. Потым зладзіла Фэт-Фрумасу пачастунак яшчэ раскошнейшы, чым сястра Мэгера; а ён вярнуў ёй адцятую стралой галаву, якая, толькі яе прыклалі, адразу прырасла на месца. А праз тры дні вандроўнікі выправіліся далей.

Вось і межы Скарпіёніхіных уладанняў засталіся ззаду, а яны ўсё ішлі, ішлі, пакуль не апынуліся ў полі, якое стракацела кветкамі. Тут панавала вечная вясна! Кожная кветка адрознівалася ад другой, і ад кожнай струменіўся салодкі і п'янкi вудар, які разносілі павевы лёгкага ветрыку. Яны прыпыніліся адпачыць, і конь сказаў:

– Ці доўга ці каротка мы з табой вандравалі, мой гаспадар, ды вось дабраліся нарэшце дагэтуль. Цяпер засталася нам адолець усяго адну перашкоду, але яна самая страшная, і калі з Божаю дапамогай удасца нам з ёю справіцца, будзем мы пераможцамі. Там наперадзе стаіць палац, у чыіх мурах якраз і хаваюцца несмяротнае жыццё і вечная маладосць. З усіх бакоў яго абступае высозная, непразная лясная нетра, і жывуць у ёй драпежныя звяры самыя лютыя ў свеце, якіх лікам не злічыць і якія не спяць дзень і ноч, так што адолець іх і прабрацца праз тую нетру зусім няма як, – ну, але ж мы, калі збярэм усе нашыя сілы, дык з Божаю дапамогай паўзверх яе пераскочым!

Адпачылі яны дзень-другі ды пачалі збірацца да астатняга выпрабавання. Урэшце конь глыбока ўздыхнуў і кажа:

– Ну, мой гаспадар: зацягвай на мне, колькі маеш сілы, папругу, цвёрда стаў ногі ў страмёны, хапайся за маю грыву і шчыльна прыціскай сцэгны да маіх бакоў, каб у палёце мне ні за што не зачапіцца.

Скокнুলі яны раз дзеля спробы і праз хвіліну апынуліся каля лесу.

– Мой гаспадар! – сказаў конь. – Цяпер лясныя звяры сабраліся на падворку палаца, дзе іх усіх кормяць! Самы час нам ляцець.

– Дык ляцім! – крыкнуў Фэт-Фрумас. – І хай нам спрыяе Гасподзь!

Узляцелі яны высока і ўбачылі ўнізе палац, які ззяў так, як нават сонца не ззяе. Яны ўжо праляцелі амаль над усім лесам і пачалі ўжо спускацца, каб сесці на прыступках палаца, як раптам конь зачাপіў капытом верхавіну дрэва. Увесь лес у тое ж імгненне зашумеў, заварушыўся, а звяры зарыкалі так, што ў кожнага валасы дыбарам сталі б. Конь с Фэт-Фрумасам кулём паляцелі долу, і каб не гаспадыня палаца, якая карміла на падворку сваю дзятву (а так яна называла лясную звярыну), іх несумненна ўмэнт разадралі б.

Гаспадыня ж была нават больш за іх радая, што можа дапамагчы, бо ўпершыню бачыла перад сабой чалавека. Рухам рукі яна спыніла звяроў, супакоіла іх і адаслала назад у лес. Сама ж яна была чараўніца, ды апроч таго – такая красуня: высокая, зграбная, прывабная! Калі Фэт-Фрумас убачыў яе, аж абмёр. А яна, пазіраючы на яго з прыязнасцю, прамовіла:

– Вітаю цябе, Фэт-Фрумас, што ты шукаеш у нас?

– Шукаю я, – адказаў Фэт-Фрумас, – несмяротнага жыцця і вечнай маладосці.

– Калі ты шукаеш тое, пра што сказаў, то гэта тут.

Фэт-Фрумас саскочыў з каня і прайшоў у палац. Там ён сустрэў яшчэ дзвюх маладых жанчын, якія былі старэйшымі сёстрамі чараўніцы. Ён пачаў дзякаваць прыгожай гаспадыні за сваё выратаванне, а тры сястрыцы-красуні павымалі на радасцях рандэлі ды місы, усе з чыстага золата, і ўзяліся гатаваць святочную вячэру. Каню было дазволена пасвіцца, дзе заманецца; а крыху пазней іх пазнаёмілі і з усім звар'ём, каб яны маглі бяспечна хадзіць па лесе.

І пачалі красуні ўгаворваць Фэт-Фрумаса, каб ён застаўся з імі, бо надакучыла ім жыць у адзіноце, а ён і не прымусяў прасіць сябе двойчы і з удзячнасцю пагадзіўся, бо знайшоў тут, чаго шукаў.

Паціху-патроху яны прызвычаліся адно да аднаго, і Фэт-Фрумас распавёў ім пра ўсе выправанні, якія прайшоў перад тым, як да іх трапіў. А крыху пазней ён ажаніўся з малодшай сястрою. Пасля вяселля сёстры дазволілі яму хадзіць па ўсім наваколлі, дзе яму заманецца, але

паказалі адну даліну, якую, па іх словах, яму лепш абмінаць, каб не было бяды. Называлася яна Далінаю Смутку.

Доўга ці коратка ён там жыў, ён і сам не ведаў, бо ўвесь час заставаўся гэтакім самым маладым, як прыйшоў. Ён бесклапотна блукаў па лесе, радаваўся жыццю ў залатым палацы, у ладзе ды згодзе з жонкаю і нявесткамі, цешыўся прыгажосцю кветак, салодкім і чыстым паветрам – словам, купаўся ў шчасці.

А яшчэ ён часцяком хадзіў на паляванне. Адноўчы ўбачыў ён зайца, пусціў у яго адну стралу – і не трапіў, пусціў другую – ізноў спудлаваў, незалюбіў Фэт-Фрумас, пагнаўся за жывёлінай, і толькі трэцяй стралой нарэшце ўпаляваў, але не заўважыў небарака, што, ганяючыся за зайцам, апынуўся ў Даліне Смутку.

Закінуўшы ўпаляваную жывёліну на плячо, вярнуўся ён да палаца, і раптам – што б вы думалі? – агарнула яго вялікая туга па бацьку і маці. Не адважваўся ён прызнацца ў гэтым гаспадыням палаца. Аднак яны самі, гледзячы на яго вечна сумны, прыгнечаны выгляд, хутка ўсё зразумелі:

– Няшчасны! Ты быў у Даліне Смутку! – спалохана ўскрыкнулі яны.

– Так ужо выйшла, дарагія, хоць я і блізка не меў намеру рабіць гэткае глупства, ды вось цяпер мяне грызе туга па бацьках. Але ж я і вас пакінуць не здольны. Колькі жыву з вамі, а ні разу не меў ні на што паскардзіцца. З’езджу я разок, пабачуся з бацькамі і назад вярнуся, а тады ўжо ніколі ад вас не паеду.

– Не пакідай нас, любы! Тваіх бацькоў ўжо сто год як няма на свеце. Баімся мы, што паедзеш ты і болей ужо не вернешся. Застанься, чую нашае сэрца тваю пагібель.

Але ніякія малітвы ні жонкі, ні сяцёр, ні каня не маглі спатоліць тугу па бацьках, якая яго цалкам ссушыла. Тады конь сказаў яму:

– Калі не хочаш мяне паслухаць, мой гаспадар, то ведай: цяпер, што б з табою ні здарылася, ты ва ўсім мусіш наракаць толькі на самога сябе. Зараз я скажу табе адну сваю ўмову, і калі ты прымеш яе, я адвязу цябе ў родны край.

– Вядома, прыму! – з удзячнасцю ўскрыкнуў Фэт-Фрумас. – Кажы сваю ўмову.

– Калі мы прыедзем у палац твайго бацькі і ты вырашыш спусціцца з сядла, я адразу цябе пакіну, нават калі ты захочаш застацца ўсяго на гадзіну.

– Няхай будзе па-твойму! – сказаў Фэт-Фрумас.

Сабраўся ён у дарогу, абняўся з жонкай і нявесткамі, развітаўся з імі ды паехаў. А яны засталіся плакаць і гараваць.

Дабраўся ён да мясцін, дзе даўней былі Скарпіёніны ўладанні, а там гарады высяцца, дзе бары ды лясы стаялі, цяпер раскінуліся палі. Пачаў ён людзей распытваць пра Скарпіёніху, пра яе сядзібу, а людзі адказвалі, што можа і чулі нейкія такія байкі, але хіба толькі ад прадзедаў, ужо вельмі даўно.

– Як можа быць такое? – дзівіўся Фэт-Фрумас. – Я ж ці не пазаўчора праязджаў тут...

І ён расказваў людзям пра тое, што калісьці тут бачыў. А людзі з яго смяліся, думаючы, што ён трызніць ці з глузду з’ехаў. Зусім разгублены, ён паехаў далей і не заўважыў, што валасы і барада ў яго пасівелі.

Дабраўшыся да Мэгерыных земляў, ён гэтак сама, як у Скарпіёніных уладаннях, спрабаваў распытаць людзей і атрымліваў ад іх гэтакія самыя адказы. Ён дзіву даваўся: якім чынам гэтыя мясціны так змяніліся за кароткі час? У яшчэ большай разгубленасці ён паехаў далей. Сівая барада даставала яму ўжо да пояса, ногі яго ледзьве трымалі. Нарэшце дабраўся ён да каралеўства роднага бацькі. Але і тут былі іншыя людзі, іншыя гарады, а старыя змяніліся так, што ён іх не пазнаваў. І ўсё-ткі ён адшукаў палац, у якім нарадзіўся. Ды як толькі спусціўся з каня, той яму пацалаваў у руку і прамовіў:

– Бывай, мой гаспадар, я вяртаюся назад, адкуль мы прыехалі. Калі хочаш са мною, сядай у сядло, і рушым разам!

– Бывай! – адказаў Фэт-Фрумас. – Спадзяюся, і я неўзабаве змагу вярнуцца.

Конь тут жа памчаў як страла і знік.

Фэт-Фрумас з сумам уздыхнуў, пазіраючы на паўразбураны палац, які зарос пустазеллем. Слёзы набеглі яму на вочы, калі ён пачаў успамінаць, як ва ўтульных пакоях, дзе ён правёў дзяцінства, некалі гарэла святло. Ён двойчы абышоў руіны, заходзячы ў кожную каморку, у кожны закутак, які адгукаўся яму ўспамінам. Знайшоў ён і стайню, у якой некалі сустрэў свайго каня, пасля, сагнуўшыся, спусціўся ў склеп, уваход у які быў завалены друзам.

Ён пачаў шнарыць па ўсіх кутах, барада ўжо дарасла яму да каленяў, павекі даводзілася падымаць рукамі і ногі ледзь слухаліся. Урэш-

це яму ўдалося знайсці адзін заплеснелы куфар. Ён адчыніў яго, але ўсярэдзіне не было нічога, апроч маленькае скрынкі. І калі ён падняў на ёй вечка, да яго данёсся слабенькі голас:

– Сардэчна цябе вітаю! Калі б ты яшчэ запазніўся, я зусім бы прапала!

А гэта была яго Смерць, якая ўся ссохлася і скурчылася ад доўгага сядзення ў скрынцы. Пляснула яна Фэт-Фрумаса сваёй кашчаваю пяцярнёй, і ён тут жа ўпаў ды рассыпаўся ў пыл.

А я скакаў праз сяло і раскажаў вам, як было.

*Пераклад з румынскай Зміцера Коласа.
Ілюстрацыі Юліі Міраеўскай і Надзеі Бруцкай.*

Казка пра парася

Аднойчы даўно жылі сабе, Кажуць, дзед ды баба; дзеду было сто гадоў, а бабе дзевяноста. І былі яны абое бялейшыя за зімовы снег і пахмурнейшыя за восеньскую непагадзь, а ўсё таму, што не мелі дзяцей. Але ж Бог сведка, як ім хацелася мець хоць бы адно дзіцятка: усе дні і ўсе ночы яны бавілі адны, як сычы, ад нуды аж увушшу звінела. Дый жылі без ніякага дастатку: убогая хатка ды некалькі лаваў, засланых драннымі анучамі – вось і ўсё іх дабро. А з пэўнага часу зусім іх туга загрызла, бо даўно не завітвала да іх ні адна жывая душа, быццам яны, небаракі, якія зачумленыя.

Аднойчы баба ўздыхнула цяжка дый кажа дзеду:

– Дзед, а дзед! Колькі мы жывем, а ніхто нас так і не назваў бацькам і маткаю! Ці ж не грэх гэтак жыць на белым свеце? Таму, я думаю, у доме, дзе няма дзяцей, і багаславення Божага быць не можа.

– Так яно так, баба, але што ж мы супраць Божай волі можам?

– Твая, дзед, праўда. Толькі ведаеш, што я ноччу надумала?

– Калі скажаш, баба, дык буду ведаць.

– Заўтра ранкам, як толькі пачне брацца на дзень, устань ды ідзі, куды вочы глядзяць. І хто першы трапіцца табе насустрач – чалавек, ці змея, ці якое іншае стварэнне, – совай яго ў мех і нясі дадому. Будзем яго гадаваць, як зможам, – хай будзе нашым дзіцяткам.

На другі дзень дзед, якому таксама даўно надакучыла адзінота і хацелася мець дзяцей, устаў на досвітку, пачапіў мех на друк і, як загадала баба, рушыў у дарогу... Ішоў ён так, ішоў, па ярах, па лагчынах, аж пакуль не натрапіў на вялікую лужыну. І глядзіць – у той лужыне свіння з дванаццаццю парасятамі разлегліся ды на сонцы грэюцца. Заўважыла свіння дзеда, зарохкала і прэч пабегла, а парасяты за ёю. Толькі адзін парсючок, недалужны самы, увесь у шолудзях ды каросце, заграз у твані ды на месцы й застаўся.

Схапіў яго дзед, сунуў у мех – такога, якім злавіў: усяго ў гразі ды іншых «аздобах» – і павярнуў дадому.

«Слава табе, Божа, – думае, – што змагу маю бабу суцешыць. А зрэшты, хто яго ведае?.. Бог ці чорт яе мінулаі ноччу да такога намовіў?..»

Вярнуўся дзед дахаты і кажа:

– Глядзі, баба, якое дзіцятка я табе прынёс! Хай расце вялікае ды здаровае! На славу сыночак, чарнабровы, яснавокі, прыгожы, лепшага й не знайсці! Увесь у цябе, проста выліты! А цяпер стаў начоўкі ды памый яго, як дзетак мыюць, бо, сама бачыш, крыху запэцкалася малое...

– Дзед-дзед, – кажа баба, – не жартуй так і не смейся. Бо гэта ж таксама стварэнне божае, як і мы. А можа, яшчэ й нявіннейшае за нас з табою.

Тады, спрытней за ўсякую маладзіцу, яна развяла луг, падрыхтавала ўсё для купання і, будучы спраўнаю павітухай, як след парасятка абмыла, дбайна алеем з газнічкі змазала і, захінуўшы яму лыч, тройчы сплюнула, каб сурокі адвесці. А потым шчацінкі расчасала і пачала так за ім даглядаць, што праз дзень-другі цалкам яго выхаяла. На лушпінні ды вотруб'і парася хутка паправілася і пачало расці проста на вачах, так што глядзець была любата. Баба не магла нарадавацца, што ў яе такі сыночак – прыгожы, укармлены, як лялька. Хай бы ўвесь свет ёй казаў, што ён непрыгожы й памаўзлівы, баба адно заладзіла: маўляў, іншага такога няма і быць не можа! Адну толькі крыўду насіла баба на сэрцы – што не можа сыночак назваць іх бацькам і маткаю.

Сабраўся аднойчы дзед у горад купіць сяго-таго.

– Ты, дзед, глядзі, – кажа баба, – не забудзься купіць салодкіх струкоў нашаму хлопчыку, надта ж маленькі іх любіць.

– Добра-добра, баба, – адказаў дзед, а сам падумаў: «Каб яго чэрці паілі-кармілі, лыч гэты парасячы, жыцця ніякага ад яго няма. Самім на хлеб-соль не хапае, а яму ласункі падавай... Ужо чым патураць бабе ва ўсім гэтым, лепш сысці куды вочы глядзяць!»

Урэшце выправіўся дзед у горад, купіў усё, што трэба, і вярнуўся дадому, а баба пытаецца, як зазвычай:

– Ну, дзед, што ў горадзе чуваць?

– Ды што чуваць, баба, навіны не самыя добрыя: цар хоча дачку сваю замуж выдаць.

– І што ж, дзед, у гэтым кепскага?

– Ты, баба, не спяшайся, бо не пра адно гэта гаворка. Пачуў я такое, ад чаго валасы ў мяне на галаве дыбарам усталі. Баюся, калі раскажу табе ўсё як ёсць, дык і цябе да касцей прабярэ!

– Ды што такое сталася, дзед? А-вой мне!

– А вось, баба, слухай! Паслаў цар па ўсім свеце ганцоў, каб абвесцілі: хто ад свайго дома да царскага палаца залаты мост паставіць, каштоўным каменнем выбрукаваны ды паабапал дрэвамі рознымі абсаджаны, ды каб на тых дрэвах птушкі спявалі, якіх няма больш нідзе на свеце, таму ён сваю дачку замуж аддасць ды яшчэ палову царства ў дадатак. А хто адважыцца рукі царэўнінай папрасіць, а моста такога, як загадана, зрабіць не здолее, – таму галаву адсякуць на месцы. І кажуць, безліч царэвічаў ды каралевічаў немаведама адкуль панаязджала, але ніводзін не справіўся; і нікому літасці ад цара не было, усіх загадаў пакараць смерцю. Плача народ, шкадуючы небаракаў! Што ты цяпер, баба, скажаш? Хіба добрыя гэта навіны? Кажуць, цар і сам захварэў ад такога смутку!

– Вох, дзед, вох! Царская хвароба – нам толькі на здароўе! А вось царэвічаў ды каралевічаў шкада; сэрца разрываецца, як падумаю, колькі тугі ды жалю мусяць цярпець іхнія маці! Добра, што наш гаварыць не ўмее і яму ўсе гэтыя вымудры не ў галаве.

– Што добра, баба, то яно добра. Але ж яшчэ лепш будзе таму, чый сын той мост пабудуе ды царскую дачку за жонку возьме: ужо ж ён з усякай галечаю ды нястачаю развітаецца, а яшчэ і славу вялікую ў свеце здабудзе.

Пакуль старыя між сабой так гаманілі, парася ляжала ў куце каля печы на посцілцы ды, задраўшы лычык, пільна пазірала на іх, прыслухоўвалася ды калі-нікалі парохвала. І калі яны пра нешта зашапталіся сам-насам, з-пад печы раптам данеслася:

– Тата, мама, я мост збудую...

У бабы ад радасці аж мову адняло. А дзед, падумаўшы, што гэта штукарствы нячысціка, спалохаўся і пачаў азірацца па кутах – адкуль той голас. Нікога не ўбачыўшы, ён трошкі ачомаўся, але тут парася зноў закрычала:

– Не палохайся, тата, гэта я... Прыведзі да прытомнасці маму ды ідзі да цара, скажы, што я мост яму збудую.

– А ці здолееш ты зрабіць гэта, дзіцятка маё мілае? – пралапатаў дзед.

– Не хвалюйся, бацька, даверся мне. Проста ідзі і перадай цару, што я табе сказаў.

Баба, ачуўшыся, пачала сыночка цалаваць, угаворваць:

– Сыночак мой родненькі-міленькі! Не лезь пад сякеру! На каго ты пакінеш нас? Застанемся мы адны сярод чужых людзей, з разбітым сэрцам, без аніякай падпору на старасці.

– Не журыся, матухна, і не хвалюйся зусім. Будзем усе жывыя і здаровыя, і ты пабачыш, які я ў цябе сыночак.

Вось жа дзед, не ведаючы, што і сказаць, расчасаў бараду, валасок да валаска, узяў старэчы свой кій і выправіўся ў дарогу. Дабраўшыся да горада, ён рашуча скіраваў у царскі палац. Вартавы, угледзеўшы старога, спытаўся:

– Чаго табе трэба тут, дзед?

– Ды вось, справа ў мяне да цара. Мой сын бярэцца мост яму збудаваць.

Ведаючы царскі загад, вартавы без доўгіх словаў адвёў дзеда да цара. І той спытаў у старога:

– Якая патрэба цябе, дзед, да мяне прывяла?

– Доўгага і шчаслівага жыцця табе, найсвятлейшы й наймагутнейшы ўладар! Мой сын дачуўся, што дачка ў цябе на выданні, вось і пслаў да тваёй царскай вялікасці паведаміць, што ён можа той мост збудаваць.

– Калі можа, няхай будзе, дзед. Дастануцца тады яму і дачка мая, і палова майго царства. А не зможа, тады... ты ж, мабыць, чуў, што сталася з іншымі, нашмат знатнейшымі за яго? Калі пасуе табе такое – ідзі, прыводзь сына. А не – сыходзь пакуль цэлы па-добраму і выкіні з галавы дурное.

Выслухаў дзед царовы словы, пакланіўся да зямлі і, пакінуўшы палац, пайшоў па сына. А вярнуўшыся дахаты, распавёў яму ўсё, што сказаў цар. Узрадавалася парася, пачало па хаце бегаць, пад лавамі тупаць, лычыкам некалькі гаршкоў перакуліла, а тады кажа:

– Хадзем, татухна, хай цар мяне пабачыць!

Завохкала тады баба, залямантавала:

– Відаць, няма мне шчасця ў гэтым жыцці! Колькі я папакутавала-папацярпела, пакуль сына выгадавала, выхаяла. І што цяпер?.. Чуе маё сэрца, наканавана мне без яго застацца!

І так лямантуючы, ад гора ажно прытомнасць страціла.

А дзед, раз ужо даў абяцанне, шапку на вушы насунуў, узяў кій ды кажа:

– Хадзем, сынку, прывядзем тваёй маці нявестку!

Парася ад радасці яшчэ раз-другі пад лавамі патупала, а тады пабегла за дзедам утropy. Бяжыць, рохкае, зямлю нюхае, лычом рые, свіння-свіннёй. Дабраліся яны да палацавай брамы, а вартавыя, як убачылі іх, між сабой пераглядваюцца ды са смеху лопаюцца.

– Гэта што ж такое, дзед? – пытаецца адзін.

– А гэта сыноч мой, каторы цару бярэцца мост збудаваць.

– Госпадзе Божа! Ты, дзед, зусім з глузду з’ехаў, – кажа другі вартавы, крыху старэйшы, – мабыць, табе жыццё надакучыла?

– Ды ўжо ж што ў каго на чале напісана, то й будзе, як наканавана. Два разы не паміраць, а раз давадзецца.

– Ты, дзед, відаць, бяды сабе днём з агнём шукаеш, – казалі вартавыя.

– А што вам да гэтага, справа якая? Прытрымайце лепш свой язык ды паведаміце цару, што мы прыйшлі, – адказаў дзед.

Зноў пераглянуліся між сабой вартавыя, паціснулі плячыма, а тады адзін пабег і паведаміў цару, што прыйшлі новыя просьбіты: нейкі дзед з парасём! Выклікае іх цар да сябе. Дзед, як увайшоў, пакланіўся да зямлі ды ціхмяна стаў каля дзвярэй. А парася пабегла наперад па дыванах – па ўсёй зале сноўдае, рохкае, кожны кут абнюхае.

Цар убачыў такую дзёрзкасць, і, з аднаго баку, яна нібыта яго пасмяшыла, але, з другога, угнявіла моцна. Вось ён і кажа:

– Што ж, дзед, калі ты быў прыходзіў той раз, ты быў, здаецца, пры сваім розуме, а цяпер што ўдумаў, прыцягнуўшы свінню з сабою? І хто ж гэта цябе пад’юдзіў з самога цара кпіць-пасміхацца?

– Крыў божа, царская твая вялікасць, мне, старому, нават думаць пра гэткае! Хай даруе нам твая светласць, але гэта і ёсць мой сын, пра якога я кагадзе казаў, калі вашамосць памятае, і які мяне тады прысылаў.

– Ужо ж ці не ён мне збудуе мост?

– Так, з Божаю дапамогай, мы спадзяемся, вашамосць.

– Тады бяры сваю свінню ды ідзі прэч! А калі заўтра да раніцы мост не будзе стаяць, то паляціць і твая галава з плеч! Зразумеў мяне?

– Божа літасцівы, вашамосць! Усё выканаем як мае быць, няхай твая светласць не сумняваецца, але ўжо ж як выканаем, няхай тваёй вялікасці будзе заўгодна прыслаць сваю дачку да нас дадому.

З гэтымі словамі дзед, як водзіцца, пакланіўся, забраў парася і пайшоў дадому. А з ім некалькі жаўнераў адправіліся, якіх цар прыставіў да раніцы, каб прасачылі, што будзе ды як. Бо па палацы й вакол папаўзло ўжо шмат чутак, плётак ды кпінаў пра такую нечуваную фацэцію.

З’явіўся дзед з парасём пад вечар дадому, а баба, як убачыла іх, аж закалацілася ад страху, застагнала, завохкала:

– Вой, дзед, гора мне, гора, што за бяду ты мне ў дом прывёў?! Жаўнераў мне тут не хапала!

– Ты яшчэ на мяне рот разяўляць смееш? Гэта ж тваіх рук справа: паслухаўся я дурной тваёй галавы, пайшоў па ярах-лагчынах знайду-прыйму табе шукаць. Вось мы ў бяду і трапілі! Бо не я жаўнераў прывёў, а яны мяне прывялі. І, відаць, трымацца маёй галаве на плячах засталася толькі да раніцы.

А парася тым часам па хаце бегае, шукае, чым пажывіцца, і ніякай справы яму няма да таго, што нарабіла. Дзед ды баба спрачаліся між сабою, спрачаліся, а пад раніцу, якія ні былі заклапочаныя, заснулі. Парася тады на ўслон ціхенька ўзлезла, шыбу з бычынага капшука на акенцы выбіла, дзьмухнула вонкі – і з ноздраў ягоных нібы два вогненныя клубы паляцелі ад іхняй хаткі і аж да самага царскага палаца. І паўстаў у адно імгненне паміж імі дзіва-мост разам з усім, што на ім быць мусіла.

Дзедава хатка таксама ператварылася ў палац, нашмат прыгажэйшы нават за царскі. А дзед з бабай прачнуліся, глядзяць, а на іх вопратка царская пурпурная, і ўсе скарбы свету ў іхнім палацы ёсць. Парася ж гойсае паўсюль, гарэзуе ды на мяккіх дыванах песціцца.

Па ўсім царстве тым часам пагудка разнеслася страшная. Сам цар і радцы царскія, убачыўшы гэтакія нябачаныя чуды, да смерці перапалохаліся. Цар, каб не здарылася якой бяды, склікаў раду вялікую, на якой было вырашана, што слушна будзе царскую дачку за дзедавага сына аддаць, і тут жа яна была высланая. Бо цар хоць і быў царом, ды ад страху пра ўсё на свеце забыўся!

Вяселля не ладзілі, бо з кім было яго ладзіць? Царэўне, калі тая да жаніха прыехала, прыйшліся даспадобы і палац, і свёкар са свякрухаю. Але як жаніха на свае вочы ўбачыла – ажно асалапела. А потым паціснула плячыма і думае: «Што ж, калі мае бацькі і Гасподзь Бог так разважылі, значыць, так таму і быць!» Ды занялася гаспадарчымі справамі.

А парася, як зазвычай, цэлы дзень па хаце гойсала, а як настава-ла ноч, перад сном свінюю скуру з сябе скідала і становілася чароўным царэвічам! Неўзабаве маладая жонка да яго прывыкла, і ён ужо не зда-ваўся ёй такім брыдкім, як напачатку.

Праз тыдзень-другі засумавала яна па бацьках і выправілася іх на-ведаць, а мужа дома пакінула – не паказвацца ж з ім на людзях! Бацька з маці ўзрадаваліся, убачыўшы сваю дочухну, пачалі распытваць пра гаспадарку, пра мужа, і яна расказала ім усё як ёсць. Тады бацька даў ёй такую парадку:

– Дачка мая любая! Барані цябе Бог учыніць мужу якую шкоду, бо наклічаш на сябе бяду! Бачу я, чалавек гэты, хто б ён ні быў, мае сілу вялікую. Ёсць у ім штось недасяжнае нашаму розуму, калі ён здолеў здзейсніць такое, што перавышае ўсе чалавечыя здольнасці!

Крыху пазней пайшлі абедзве царыцы на шпацыр у сад. І тут ста-рая царыца нараіла маладой зусім іншае:

– Дачка мая любая! Што за жыццё ў цябе будзе, калі ты не зможаш бываць з мужам на людзях? Паслухай маёй парадку: загадай, каб у аг-мяні ў спальні заўсёды гарэў агонь, і калі муж засне, вазьмі тую скуру свінюю і кінь у агонь, каб раз назаўжды ад яе пазбавіцца!

– Слушна кажаш, матуля! А мне такое і ў галаву не прыходзіла...

І вось увечары, ледзь толькі вярнуўшыся дадому, маладая царэўна адразу загадала распаліць агмень. І калі муж заснуў моцным сном, узя-ла свінюю скуру там, дзе ён яе скінула, і шпурнула яе ў агонь!

І тады як затрашчала шчацінне, як заверашчала скура, пачала кур-чыцца, а пасля ўспыхнула і дымам пайшла! І такім страшным смуродам напоўніўся дом, што муж адразу прагнуўся, усхапіўся, спалохана пачаў азірацца і, убачыўшы, якое няшчасце здарылася, заплакаў гаручымі слязьмі ды прамовіў:

– Гэх, неразумная жанчына! Што ж ты нарабіла?! Калі хто навучыў цябе гэтаму, то дрэнную службу ён табе саслужыў; а калі табе самой прыйшло гэта ў галаву, то падвёў цябе розум!

І тут адчула царыца, як ейны стан раптам абвіў вялізны жалезны абруч, а муж сказаў ёй:

– Калі дакрануся да стану твайго правай рукой, рассыплецца гэты абруч, і толькі тады зможаш нарадзіць дзіця, бо, паслухаўшыся чужой парадку, пакінула ты ні з чым няшчасных маіх дзеда з бабаю, а разам

з імі і мяне, і сябе! Калі ж спатрэблюся табе аднойчы, ведай, што клічуць мяне Фэт-Фрумас, і шукай мяне ў Ладан-манастыры.

Толькі ён прамовіў гэта, як узняўся знянацку вецер, наляцеў страшнай віхурай, падняў Фэт-Фрумаса ў паветра, і знік ён з вачэй. Дзіва-мост у тое ж імгненне рассыпаўся, быццам яго ніколі і не было. А палац, у якім жылі дзед і баба з нявесткаю, разам з усімі багаццямі й скарбамі ператварыўся зноў у кривенькую хатку, якою некалі быў.

Убачыўшы, якая бяда з імі здарылася, дзед з бабаю пачалі плакаць, дакараць нявестку, а тады загадалі ёй ісці на ўсе чатыры бакі, бо не мелі яны чым карміць яе ды паіць.

Што ж ёй было рабіць беднай-гаротнай, куды падзецца? Вярнуцца да маці з бацькам? Але яна баялася бацькоўскага гневу і здзеклівых насмешак людзей. Заставацца на месцы? Але ёй не было на што жыць, дый папрокі дзеда з бабкай апрыкралі. Урэшце вырашыла яна пайсці ў белы свет мужа свайго шукаць. І вось, сказаўшы: «Памажы мне, Госпадзе!» – рушыла куды вочы глядзяць. Ішла яна так, ішла, цэлы год, праз землі бязлюдныя і пустынныя, аж пакуль не прыйшла ў нейкае месца дзікае і зусім невядомае. І тут, убачыўшы самотную хатку, парослую мохам, што сведчыла пра яе старасць, падышла да брамкі і пастукалася.

– Хто там? – пачуўся голас старой кабеты.

– Гэта падарожніца, што заблукала.

– Калі ты добры чалавек, то заходзь у маю келлю, а калі дрэнны, то ідзі адсюль прэч, бо мой сабака мае сталёвыя іклы, калі спушчу з ланцуга, раздзярэ цябе на кавалкі!

– Я чалавек добры, цётхна!

Тады брамка адчынілася, і падарожніца ўвайшла на падворак.

– Якім ветрам цябе занесла сюды, дзяўчына? Як ты здолела дабрацца да гэтых месцаў? Сюды й птушка Фенікс не залятае даўно, а чалавек пагатоў.

Падарожніца сумна ўздыхнула і прамовіла:

– Грахі цяжкія прывялі мяне сюды, цётхна. Іду я ў Ладан-манастыр, а ў якім баку свету ён, таго і сама не ведаю.

– Відаць, ёсць у цябе яшчэ крыха шчасця, калі ты на мяне натрапіла. Я – святая Серада; можа, чула пра мяне?

– Чуць я чула, цётхна, а вось што ты напраўду на гэтым свеце жывеш, такога ніколі й не думала.

– Бачыш? А некаторыя яшчэ на свой лёс наракаюць!

Гукнула святая Серада зычным голасам, і ўмомант сабраліся стварэнні жывыя з усіх ейных уладанняў. Узялася святая Серада пра Ладан-манастыр іх распытваць, але ўсе як адзін адказвалі, што і назвы такой не чулі. Засмуцілася святая Серада, але што рабіць? Дала яна падарожніцы прасвіру ды кубак віна на дарогу, а таксама залаты калаўрот, які сам прадзе, падарыла, сказаўшы ласкавым голасам: «Беражы яго, будзе ён табе ў вялікай прыгодзе», – і адправіла яе да старэйшай сваёй сястры святой Пятніцы.

Выправілася падарожніца зноў у дарогу і зноў ішла цэлы год па дзікіх, невядомым месцах, пакуль праз вялікія намаганні не дабралася да святой Пятніцы. Але і тут адбылося тое самае, што ў святой Серады, – дала ёй Святая Пятніца толькі яшчэ адну прасвіру ды кубак віна на дарогу, а таксама падарыла залатое матавіла, што само на сябе пражу намотвае, а тады з такой самай сардэчнасцю й дабрынёй адправіла да сваёй найстарэйшай сястры святой Нядзелі.

У той самы дзень падарожніца выправілася далей, і зноў ішла цэлы год па мясцінах, яшчэ болей бязлюдных і страшных, чым дагэтуль. І будучы цяжарнаю ўжо трэці год, з вялікімі намаганнямі дабралася яна да святой Нядзелі. Прыняла яе святая з такой самай шчырасцю, што і ейныя сёстры. Пашкадавала няшчасную, знясіленую доўгай дарогай, гукнула так зычна, як толькі магла, і зараз на яе кліч прыплылі, прыбеглі, прыпаўзлі, прыляцелі ўсе стварэнні з яе ўладанняў. Узялася святая Нядзеля іх распытваць, дзе ў якім баку свету Ладан-манастыр стаіць. Але ўсе, як адзін, адказвалі, што чуць пра яго не чулі і бачыць не бачылі. Ўздыхнула святая з сумным сэрцам, зірнула на няшчасную падарожніцу і прамовіла:

– Відаць, Божы праклён на табе ляжыць, калі не дадзена табе знайсці таго, што шукаеш! Бо тут край свету, нават мне невядомага. Далей ні табе і нікому ўжо ісці немагчыма.

Ды раптам немаведама адкуль адзін маленькі кульгавенькі жаўрук ідзе, чыкільгае: клып, клып, клып! – падышоў і стаў перад святой Нядзеляй. Пытаецца ў яго святая:

– Ці не ведаеш ты, жаўрук, часам, дзе Ладан-манастыр стаіць?

– Як не ведаць, мая гаспадыня?! Праз сум-нуду мяне туды неяк занесла, там я нагу і зламаў.

– Калі так, зараз бяры гэтую дзяўчыну і, як сабе хочаш, а завядзі яе туды і падкажы, як ёй там быць далей.

Уздыхнуў жаўрук і адказаў пакорліва:

– Я з усім шчырым сэрцам выканаю тваю волю, мая гаспадыня, хоць дарога туды вельмі цяжкая.

Дала святая Нядзеля падарожніцы прасвіру і кубак віна на дарогу, каб да самага Ладан-манастыра хапіла, а яшчэ падарыла залаты паднос, а на ім залатую квактуху, каштоўнымі камянямі абсыпаную, ды куранят, таксама з чыстага золата, каб пры патрэбе былі ёй у прыгодзе. А тады перадала яе жаўруку пад апеку, і той, чыкільгаючы, адразу рушыў у дарогу.

Ішлі яны так, ішлі, то жаўрук па зямлі, а падарожніца па паветры, то падарожніца па зямлі, а па паветры жаўрук. А калі небарака-падарожніца ўжо стамлялася так, што не магла ўжо рухацца ні па паветры, ні па зямлі, жаўрук браў яе на свае крылцы і нёс на сабе. Гэтак яны падарожнічалі яшчэ цэлы год, адольваючы вялікія цяжкасці і небяспекі, перасякаючы незлічоныя краіны і моры, жажлівыя лясы і пустэльні, дзе кішэлі цмокі, атрутныя змеі, васіліскі, чый погляд забівае, гідры з дваццацю чатырма галавамі і іншыя незлічоныя страшыдлы з шырока разяўленымі пашчамі, гатовымі іх праглынуць: самыя розныя пачвары, чыю хцівасць, хітрасць і лютасць немагчыма апісаць чалавечаю мовай!

Нарэшце, пасля ўсіх небяспек і перашкодаў, дабраліся яны да ўвахода ў нейкую глыбокую пячору. Тут дзяўчына зноў забралася жаўруку на крылы, якімі той сам ужо ледзьве варочаў, той скочыў і паляцеў, паляцеў... і яны раптам апынуліся ў іншым свеце, дзе быў чысты рай, дый годзе!

– Гэта і ёсць Ладан-манастыр, – сказаў жаўрук. – Тут жыве Фэт-Фрумас, якога ты шукаеш доўгія гады. Ці ты не пазнаеш тут што-небудзь?

У дзяўчыны вочы разбегліся ад такой прыгажосці і бляску, але, разгледзеўшыся ўважліва, яна пазнала і дзіва-мост, і палац, у якім так нядоўга жыла з Фэт-Фрумасам, і яе вочы напоўніліся слязьмі радасці.

– Пачакай! Не спяшайся радавацца. Бо ты нявартая пакуль яшчэ гэтых мясцінаў, і не ўсе яшчэ выпрабаванні скончыліся, – сказаў жаўрук.

І паказаў ёй на калодзеж, да якога яна мусіла прыходзіць тры дні запар, патлумачыў, з кім яна там павінна сустрэцца і што павінна казаць, параіў, што рабіць з калаўротам, матавілам, падносам і залатымі

квактухай ды куранятамі – падарункамі трох сясцёр: святой Серады, святой Пятніцы і святой Нядзелі.

Потым развітаўся з даручанай яму падарожніцай і стрымгалоў паляцеў назад, баючыся, каб хто не паламаў яму і другую ножку. А неба-рака-падарожніца, правёўшы яго вачыма, поўнымі слёз, пацягнулася да калодзежа.

Каля калодзежа яна першым чынам дастала калаўрот, а тады села на зямлю адпачыць.

Праз пэўны час прыйшла да калодзежа па ваду служанка. Як убачыла яна незнаёмку з дзівосным калаўротам, што сам залатую пражу ў тысячу разоў танчэйшую за волас прадзе, дык зараз кінулася да сваёй гаспадыні пераказваць незвычайную навіну.

А гаспадыню ў служанкі была ахмістрыня з палаца Фэт-Фрумаса – тая вядзьмарка, ад якой сам чорт пасівеў, якая ваду ў камень ператвараць умела і была ўвогуле абазнаная ва ўсёй чартаўні на свеце. Аднаго карга не ўмела – чытаць думкі чалавечыя. Як толькі пачула яна ад служанкі пра дзіва дзіўнае, так адразу паслала назад яе па незнаёмку, каб прывяла яе ў палац, а калі тая прыйшла, вядзьмарка ёй кажа:

– Чула я, маеш ты калаўрот залаты, што сам прадзе. Калі мне той калаўрот прадасі, што за яго папросіш?

– Дазволь мне правесці ноч у пакоі, дзе цар спачывае.

– Ну чаму ж не дазволіць? Давай калаўрот і чакай тут да вечара, калі цар з палявання вернецца.

Аддала падарожніца калаўрот і чакае. А вядзьмарка шчарбатая, ведаючы, што цар звычай мае штовечар перад сном кубак малака выпіваць, такога малака яму прыгатавала, каб ён у тую самую хвілю заснуў і спаў, не прачынаючыся, да самай раніцы. Вярнуўся цар з палявання, лёг у ложка, – тут жа яму вядзьмарка малако прыслала. І як асушыў ён кубак, так і заснуў мёртвым сном на тым самым месцы. Тады паклікала вядзьмарка падарожніцу ў царскую спачывальню, як было дамоўлена, і, адыходзячы, так ёй сказала:

– Заставайся тут да світання, а я потым прыйду і забяру цябе.

Усё гэта вядзьмарка казала шэптам і ступала ціхенька, бо баялася, каб не пачуў яе з суседняга пакоя верны царскі слуга, які штодня з царом на паляванні хадзіў.

Як толькі адышла вядзьмарка, кінулася бедная падарожніца перад мужам, які спаў, на калені, пачала горка плакаць ды прыгаворваць:

– Фэт-Фрумас! Фэт-Фрумас! Працягни сваю руку, дакраніся да стану майго, каб рассыпаўся прокляты абруч, каб нарадзіла я тваё дзіця!

Так пакутавала-мардавалася небарака да самай раніцы, ды ўсё дарма, бо ляжаў цар нерухома, як нежывы. А на досвітку прыйшла ведзьма змрочная, быццам хмара, выпхала незнаёмку і загадала ёй ісці прэч, куды вочы глядзяць.

Пайшла ні з чым небарака-падарожніца, ад гора і крыўды сябе не памятаючы, але зноў вярнулася да калодзежа, села побач і матавіла выняла. І зноў вядзьмаркіна служанка па ваду прыйшла і новы цуд ўбачыла. Зноў пабегла яна да сваёй гаспадыні і паведаміла, што ўчорашняя незнаёмка яшчэ і матавіла залатое мае, якое пражу само матае і яшчэ дзівоснейшае за той калаўрот. Хіжая баба зараз жа паслала служанку, каб зноў запрасіць незнаёмку, залатое матавіла ў яе праз такія самыя хітрыкі вымахлевала, а раніцай на другі дзень зноў выгнала небараку з царовай спачывальні і са двара.

Але тою ноччу верны царскі слуга пачуў, што адбываецца ў царовай спальні, шкада яму стала няшчаснай падарожніцы, і надумаў ён падступную вядзьмарку перахітрыць. Калі цар устаў з ложка і яны абодва адправіліся на паляванне, слуга падрабязна распавёў цару пра ўсё, што здарылася за апошнія дзве ночы.

Пачуўшы яго аповед, цар скалануўся, быццам яму ў сэрца нешта ўдарыла. А потым апусціў вочы і заплакаў. А тым часам як з вачэй Фэт-Фрумаса ручаямі слёзы каціліся, яго пакінутая і спакутаваная жонка сядзела ля калодзежа, а побач ляжаў паднос з залатымі квактухай і куранятамі – астатняя ўжо надзея! І зноў прывёў Бог да калодзежа тую служанку. І ўбачыўшы новы, яшчэ большы цуд, забылася яна нават вады набраць, кінулася да сваёй гаспадыні і сказала ёй:

– О Госпадзе, гаспадыня мая! Якое ж я дзіва бачыла! Ёсць у той дзяўчыны залаты паднос і залатая квактуха з куранятамі таксама з золата, такія чароўныя, што вачэй не адвесці.

Не марудзячы зноў паслала вядзьмарка па падарожніцу, а пра сябе падумала: «Не відаць ёй як сваіх вушэй таго, што яна шукае...»

І вось прыйшла незнаёмка, і вядзьмарка ізноў падманам завалодала залатым падносам і залатымі квактухай і куранятамі.

Калі ж цар ўвечары вярнуўся з палявання і прынеслі яму малака, ён сказаў сабе: «Не буду я гэтага малака піць», – выплюхнуў яго крадком, а сам прыкінуўся, быццам глыбока спіць.

Вядзьмарка, падумаўшы, што цар заснуў, і верачы ў сілу свайго зеля, зноў прывяла падарожніцу ў царскую спачывальню з тою самай умовай, што дзве мінулыя ночы, а сама пайшла. Зноў няшчасная прыпала да царскага ложка і, заліваючыся слязьмі, залямантавала:

– Фэт-Фрумас! Фэт-Фрумас! Злітуйся над дзвюма бязвіннымі душамі, якія вось ужо чатыры гады крояцца самай страшнай пакутай. Працягни правую руку тваю, дакраніся да стану майго, каб рассыпаўся пракляты абруч, каб нарадзілася тваё дзіця, бо не магу я больш несці гэтага нешчаслівага цяжару!

Толькі сказала яна гэта, як Фэт-Фрумас, нібы ў сне, працягнуў руку, дакрануўся да яе стану і – дзінь – абруч лопнуў, і яна зусім бязбольна нарадзіла дзіця. Потым царыца распавяла мужу, колькі яна ўсяго нацярпелася ад таго часу, як ён пакінуў яе.

Хоць яшчэ была ноч, цар устаў і ўвесь двор на ногі паставіў. Ён загадаў, каб да яго прывялі вядзьмарку разам з усімі скарбамі, што яна падманам у царыцы забрала. І яшчэ загадаў кабылу прывесці неаб'езджаную, дзікую і мех, поўны арэхаў; той і каб той мех і вядзьмарку прывязалі да кабылінага хваста і адпусцілі кабылу на ўсе чатыры бакі. Так усё і было зроблена. Паскакала кабыла, і дзе арэх падаў, там і ад вядзьмаркі кавалак адвальваўся; калі ж мех зусім адваліўся, то адвалілася і вядзьмаркіна галава.

А вядзьмарка гэтая і была той свіннёю, што з парасятамі ў лужыне песцілася і ад якой Фэт-Фрумас дзеду дастаўся. Яна вядзьмарскімі чарамі ператварыла свайго гаспадара Фэт-Фрумаса ў карослівае, шалудзівае парася, каб ажаніць пасля з адною са сваіх адзінаццаці дачок, з якімі тады з лужыны ўцякла. За гэта Фэт-Фрумас і пакараў яе страшнаю смяротнаю карай. А вернага слугу цар з царыцай вялікімі дарамі абдарылі і не адпусkali ад сябе да канца яго дзён.

А цяпер узгадайце, людзі добрыя, што ў свой час Фэт-Фрумас вяселля не зладзіў. Затое ж гэты раз ужо адсвяткаваў і вяселле і хрэсьбіны разам, ды такія, якіх ніколі яшчэ не бывала і, пэўна, не будзе. І варта было Фэт-Фрумасу толькі падумаць, як зараз з'явіліся на свяце і бацькі маладой царыцы, і дзед з бабаю, што яго выгадавалі, зноўку ў царскі

пурпур апранутыя. Пасадзілі іх усіх у галавах стала. І каго толькі не было на тым багатым і пышным вяселлі! І доўжыўся той банкет на ўвесь свет тры дні і тры ночы, і дагэтуль яшчэ, мабыць, доўжыцца, калі не скончыўся.

*Пераклад з румынскай Зміцера Коласа.
Ілюстрацыі Аляксандры Бахановіч.*

Іван Торбачка

ыў некалі адзін рускі, і клікалі яго Іванам. Змалку апынуўся гэты рускі ў войску. Праслужыўшы некалькі тэрмінаў запар, цяпер ён ужо быў зусім немалады. І начальства, бачачы, што выканаў ён свой жаўнерскі абавязак, адпусціла яго, з усёй зброяй, ды яшчэ два карбованцы грошай дало на дарогу. Падзякаваў Іван начальству, развітаўся з сябрамі-таварышамі, ладна глынуў з імі ракіі ды пайшоў сабе, песню напяваючы. Ідзе Іван то па адным, то па другім баку дарогі, сам не ведаючы куды, а крыху паперадзе ідуць бакавой сцежкаю Гасподзь разам са святым Пётрам. Пачуў святы Пётра за сабою нечы спеў, азірнуўся, аж бачыць – ідзе па дарозе салдат, пахістваецца.

– Госпадзе, – спалохаўся святы Пётра, – давай прыспешым хаду або куды ўбок адыдзем, каб якой бяды не прычынілася. Ты ж ведаеш, мне аднойчы ўжо давялося ад некага падобнага кухталёў паспытаць.

– Не хвалюся, Пётра, – адказаў Гасподзь. – Падарожніка, які спявае, баяцца няма чаго. Гэты жаўнер – чалавек добры і спагадлівы. Глядзі, у яго толькі два карбованцы грошай. Давай выпрабуем яго. Сядзь як жабрак на адным канцы моста, а я на другім сяду. Ubачыш: ён, небарак, абодва свае карбованцы нам аддасць! Узгадай, Пётра, колькі разоў я казаў табе, што такія, як ён, некалі й пяроймуць Царства Нябеснае.

Сеў святы Пётра на адным канцы моста, Гасподзь – на другім, жабруюць. Іван жа, узышоўшы на мост, дастае з-за пазухі абодва свае карбованцы, аддае адзін святому Пятру, другі – Госпаду і кажа:

– Але ж усё на свеце ёсць д'арам нябесным. Бярыце! Бог мне даў, я даю, і Бог мне зноў дасць, бо мае, дзе тое ўзяць.

Іван зноў зацягвае песню і далей ідзе. Здзівіўся тады святы Пётр і кажа:

– Госпадзе, напраўду добрая ў яго душа, і не трэба было б яму без узнагароды ад Асобы твайго сысці. – – А ўжо ж, Пётра, неяк я пра яго паклапачуся.

Пайшлі Гасподзь са святым Пётрам шпарчэй, і вось даганяюць яны Івана, – а той усё п'яе ды п'яе, нібы ён усяго свету валадар.

– Добрай дарогі табе, Іване, – кажа Гасподзь. – Але спявай-спявай, не збівайся.

– Дзякую табе, – адказвае Іван збянтэжана. – Але адкуль ты ведаеш, што мяне Іванам клічуць?

– Каму ж тое ведаць, калі не мне? – адказвае Гасподзь.

– А хто ты такі, – пытаецца Іван, злуючыся, – што хвалішся, нібыта ўсё ведаеш?

– Я – той жабрак, якому ты міласціну падаў, Іване. А хто беднаму падае, той Госпаду пазычае, як сказана ў Святым Пісанні. Атрымлівай назад пазыку, бо нам не патрэбныя грошы. Я толькі Пётру паказаць хацеў, якая вялікая спагадлівасць твая. Ведай, Іване, што я – Бог і магу табе даць усё, чаго ты папросіш; бо чалавек ты шляхетны і праведны.

Задрыжаў Іван і ўмомант цвярозым зрабіўся; уклечы ён перад Госпадам і кажа:

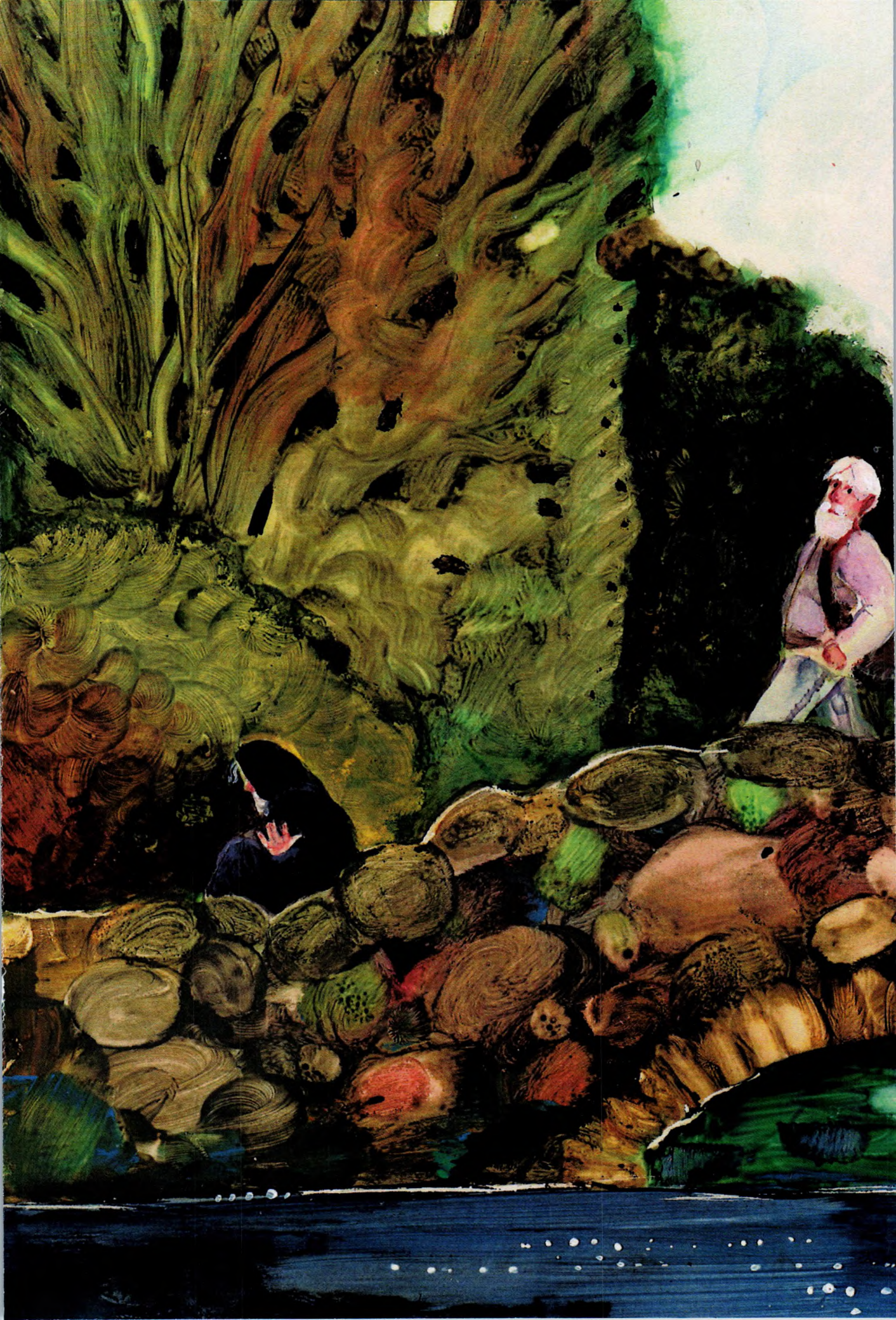
– Божа, калі ты й напраўду Гасподзь Бог, дабраславі, калі ласка, вось гэтую торбачку, каб я, каго захачу, мог запхнуць у яе; і каб ніхто не мог выйсці з яе супраць волі маёй.

Усміхнуўся Гасподзь, дабраславіў торбачку і сказаў:

– Калі надакучыць табе бадзяцца па свеце, Іване, прыходзь службыць пры маёй браме, бо там будзе табе зусім някепска.

– З вялікай радасцю, Божа; абавязкова прыйду, – адказаў Іван. – Але зараз я хачу паглядзець, ці не трапіцца мне што ў торбачку.

Сказаў ён гэта і рушыў полем – напасткі да вялікіх двароў, што ледзьве праглядаліся наперадзе, на вяршыні ўзгорка. Ішоў Іван, ішоў, пакуль пад вечар урэшце не апынуўся каля тых двароў. А дабраўшыся туды, пайшоў найпрост да баярына, прытулку ў яго просіць. Баярын быў чалавекам досыць сквапным, але ўбачыўшы, што Іван – царскі жаўнер, зразумеў, што нічога тут не зробіш. Хоцькі-няхоцькі загадаў ён службу свайму даць Івану павячэраць, а пасля завесці яго ў нежылы дом, куды ён усіх няпрошаных гасцей адпраўляў. Служка, выконваючы баярскі загад, даў Івану пад’есці і завёў яго на начлег. «Вось тут будзе яму ладны адпачынак, – падумаў баярын, аддаўшы распараджэнне. – Будзе ў яго ночку турбот повен рот. Паглядзім, хто каго? Ці ён чарцей, ці чэрці яго адолеюць?» Бо павінен я вам сказаць, што дом той стаяў асобна, наводшыбе, і пасялілася ў ім нячыстая сіла. Якраз туды й загадаў баярын завесці Івана! Іван жа пра тое нічога не ведаў. Як толькі прывёў яго баяр-

скі служка на месца, ён тут жа пачысціў зброю, зрабіў, як звычайна, паклоны ў розныя бакі ды лёг, апрануты, як быў, на мяккую, як вата, канапу, паклаўшы торбачку з двума карбованцамі сабе пад галаву. Збіраўся ўжо Іван залегчы ды ладна выспацца, бо ад стомы ногі ледзь трымалі яго. Але ж дзе там! Не паспеў небарака пагасіць свечку, як нехта раптам выхоплівае ў яго падушку з-пад галавы і як шпурне яе ў далёкі кут! Схапіў Іван шаблю, спрытна ўскочыў, запаліў свечку і пачаў шукаць па ўсім доме, але нікога не знайшоў.

– Ну й ну! Што ж тут робіцца? Ці то дом зачараваны, ці то зямля ходырам ходзіць, калі падушка ў мяне з-пад галавы вымкнула і я тут, як вар’ят, сноўдаюся. Мо яшчэ і зямля калаціцца пачне? – сказаў Іван, перажагнаўся і адбіўшы зямныя паклоны, і зноў лёг спаць. Але толькі ён крыху задрамаў – ажно чуе раптам галасы брыдкія і яшчэ больш брыдкія: нехта, як кот, мяўкае, нехта рохкае, як свіння, хтосьці, як жаба, крэчча, хтосьці, як мядзведзь раве – адным словам, гэткі ўсчаўся гоман, што ашалець можна, калі б пра чортава адроддзе не ведаць! Вось тут Іван і скеміў, што і адкуль узялося.

– Ну, то пачакайце! Цяпер паквітаюся я з вамі. – І раптам як залямантуе: – Ану, у торбачку, чэрці!

Пачалі д’яблы адзін за адным у торбачку лезці, нібы іх туды ветрам несла. Калі ўсе ўжо ў торбачцы былі, пачаў Іван падхікваць. Потым завязаў ён торбачку моцна-моцна і паклаў сабе пад галаву, надаваўшы чарцям скрозь торбачку гэткіх ладных кухталёў, што ім мову пазаймала. Пасля таго лёг Іван, паклаўшы галаву на торбачку, і, нічым болей не патурбаваны, сном праведніка заснуў...

Незадоўга перад тым, як пеўні запяюць, бачыць Скараўскі, верхавод чарцей, што сёй-той з яго служак назад не вярнуўся, і пабег у вядомае месца іх шукаць. У адзін міг там апынуўся, заляцеў невядома як да Івана ў пакой і як дасць яму, соннаму, поўху! Падскочыў тут Іван, як пакусаны, закрычаў:

– Ану, у торбачку!

Скараўскі тут жа залазіць у торбачку, проста на галовы іншых чарцей, бо цесна там надта.

– Добра, цяпер я з вамі разбяруся, нячыстая сіла; выб’ю з вас ліхое, – узлаваўся Іван. – а то вы са мной змагацца сабе надумалі! То я вас так правучу, што сабакі з вас рагатаць будуць!

І як толькі Іван апрануўся ды зброю на сябе начапіў, выходзіць ён на двор ды ўсчынае гэткі гармідар, што ўвесь двор туды збягаецца.

– Што такое, жаўнер-служака? Падняўся з самага ранку ды яшчэ такі вэрхал тут чыніш? – пытаюцца баярскія служкі, тыцкаючыся спрасоння адзін у аднаго, нібы на іх курыная слепата найшла.

– Ды вось, – кажа Іван, – налавіў зайцоў, абяліць іх хачу.

Прачнуўся ад такой гаманы сам баярын ды пытаецца:

– Што там за галас у двары?

– Усю ноч не даваў нам спаць гэты рускі. Чорт яго ведае, што з ім. Маўляў, налавіў зайцоў і абяліць-абадраць іх хоча, прабачце нам, вашамосць!

Тут і сам Іван да баярына з’яўляецца з торбачкой, поўнай чарцей, а тыя, нібы рыбы ў віры, – і так, і гэтак тузаюцца.

– Бачыш, гаспадар, з кім я ноч навывёт ваяваў... Затое пазбавіў твой дом ад нячыстае сілы. Вось яна, каля ног тваіх ляжыць. То загадай сюды бізуноў падаць, я іх так усіх адлупцюю, што добра запомняць, колькі жыць будуць, што Івана, раба Божага, напаткалі.

Баярын як бы й разгубіўся, але і ўзрадаваўся, бо нямала грошай перад тым заплаціў папám, каб выгналі чарцей з яго хаты, ды тыя так нічога й не дамагліся. Відаць, аднак, ужо ж гэтым разам прыйшоў чарцям кадук ад Івана. Нарэшце далі з імі рады!

– Добра, Іване, – сказаў баярын, задаволены. – Прынясуць табе бізуноў, колькі хочаш, і рабі, як можаш, я ж хоць уздыхну спакойна!

Тым часам вакол Івана ўсё сяло сабралася; каму ж не хочацца на пакуты чарцей паглядзець... Гэта ж сапраўды дзіва дзіўнае! Развязае Іван перад усімі торбачку якраз настолькі, каб руку туды засунуць, потым аднаго за адным чарцей за рожкі дастае іпачынае іх бізунамі лупцаваць, – ажно шкуры ў іх лопаюцца. Учыніць гэтак расправу і адпускае чарговага нячысціка, але з умоваю, каб сюды больш не ступіў ані нагой.

– І не падумаю, Іване, колькі жыць буду, – казалі адзін за адным нячысцікі, курчачыся ад болю, і выляталі з двара, як з гарматнага дула. А людзі глядзелі на гэта і ад душы рагаталі, асабліва дзеткі.

Напрыканцы выцягнуў Іван за бараду самога Скараўскага і ўжо ж учыніў яму лупцоўку дадушы!

– А вось жа! Забавы табе захацелася, то атрымлівай забаву, пане Скараўскі. Не захочаш іншым разам людзей мучыць, чортава насенне! А цяпер прэч ідзі!

І пабег Скараўскі следам за іншымі чарцямі, аж не дагнаць яго...

– Дай Божа табе доўгага жыцця, – сказаў баярын, абдымаючы і целуючы Івана. – З гэтага часу жыві ў мяне; за тое, што пазбавіў мой дом ад чарцей, будзеш у мяне як у Бога запазухай.

– Не, гаспадару, – кажа Іван. – Пайду Госпаду служыць, уладыку нашаму.

З гэтым словам аперазайся ён дзягай з шабляю, прымацаваў торбачку да сцягна, ускінуў ранец за спіну, стрэльбу на плячо – і пайшоў далей да Госпада свайго. А людзі, зняўшы шапкі, пажадалі яму добрай дарогі, куды б ён пайсці ні сабраўся.

– З лёгкім ветрам, – сказаў баярын, – калі б ты застаўся, быў бы мне як брат; а як не застанешся – будзеш як два.

Здаецца мне, што самога баярына торбачка ў страх ўвагнала, і не надта каб шкадаваў ён Івана, які зрабіў яму гэтулькі добра.

А Івану што да таго? Ішоў ён сабе, ішоў, пытаючыся ў кожнага, каго сустракаў, дзе Гасподзь жыве. Але ўсе адно паціскалі плячыма, не ведаючы, што і адказаць на такое дзіўнае пытанне.

– Толькі святому Мікалаю гэта ведаць дазволена, – сказаў сабе Іван, выцягнуў абразок з запазухі, пацалаваў яго з абодвух бакоў і – вось дзіва якое! – апынуўся акурат каля райскае брамы! Нядоўга думаючы, пачаў ён у браму грукаць штосілы, а святы Пётр з-за брамы пытаецца:

– Хто там?

– Я.

– Хто я?

– Я, Іван.

– А што табе трэба?

– Ці маеш тытунец?

– Не маю.

– Гарэлку маеш?

– Не.

– А жанчынак?

– Няма.

– А музыкаў?

– Не, Іване, што ты мне галаву тлуміш?

– А дзе ж іх знайсці можна?

– У пекле, Іване, не тут.

– А-ей! Якая ж галеча ў вас тут, у раі, – кажа Іван. І, не сказаўшы больш нічога, выпраўляецца ён у пекла. Хто ведае, дзе і колькі ён будзе, але праз нейкі час урэшце пастукаўся ён у браму пекла ды гукае:

– Гэй! Ці ёсць у вас тытунец?

– Ёсць, – адказваюць з-за брамы.

– А гарэлка ёсць?

– Ёсць.

– А жанчынак маеце?

– Чаму ж не?

– А музыкаў?

– Колькі душы заўгодна!

– Ой як добра! Гэта якраз тое, што мне трэба. Адчыняйце хутчэй! – кажа Іван, прытупваючы ды адно рукі паціраючы.

Чорт, які стаяў каля брамы, мяркуючы, што гэта звычайны іх наведнік, адчыняе і бачыць – перад ім Іван Торбачка стаіць!

– Ой, ліха нам, ой, ліха! – завохкалі чэрці, пачухваючы патыліцы. – Не мінуць нам цяпер ліха!

А Іван загадвае хутчэй падаць гарэлкі ды тытуню і жанчынак ды музыкаў прывесці, бо, маўляў, яму «забавы» захацелася.

Пераглядаюцца нячысцікі, бачаць, што супраць Івана не папрэш, і пачынаюць, хто адкуль, несці гарэлку, тытунь, потым музыкаў клічуць – адным словам, усё робяць, каб толькі Івану добра было. Кідаюцца ва ўсе бакі, і так, і гэтак круцяцца, хочучь дагадзіць Івану ва ўсім, бо нагнала на іх страху торбачка, мабыць, болей, чым крыж святы.

Тым часам Іван ушчэнт напіваецца і пачынае па ўсім пекле гойсаць, гукаць, гарадзінку і казачынку танчыць, цягаць чарцей і чартовак за сабою ў скокі; – перакульвае ўсё навокал, па баках раскідае – ад смеху сканаць можна. Што тут было нячысцікам рабіць? Думаюць, гадаюць, і так і гэтак мяркуюць, але нікому няўцям, як ад яго пазбавіцца мажліва. Аднак тут Пякельная Пятка, – ведзьма, разумнейшая за іншых чарцяк, – кажа самому Скараўскаму:

– Дурні вы, дурні! Калі б тут не было мяне, не ведаю, што б з вамі й сталася! Ану, хуценька нясіце сюды дзежку, сабачую шкуру і два кійкі; я з гэтага такую цацку змайструю, што за адну хвілю духу Іванавага тут не будзе!

Прынеслі ўсё, што яна хацела, і ведзьма тут жа змайстравала сякі-такі барабан; потым ціхенька прабралася паўз Івана за браму ды пачынае біць у барабан, нібы ў паход кліча: там-та-ра-рам!

Ачомаўся Іван, адным скачком вымкнуў за браму са стрэльбаю на плячы.

Пякельная ж Пятка тут жа скок унутр, чэрці браму за Іванам зачыняюць, засаўкі трывала засоўваюць, цешацца, як дзеці, што вось, ад торбачкі пазбавіліся. Грукае Іван штосілы ў браму, стрэльбаю пагражае, ды нішто не дапамагае – навучыліся цяпер чэрці сяк-так цяміць.

– Добра, чэрці рагатыя! Патрапіце мне ў рукі – не будзе вам літасці ад торбачкі маёй!

А чэрці ў адказ ні слова не кажуць.

Калі ўбачыў Іван, што брама пякельная за сямю заваламі, жалезам закутая, і чэрці не думаюць яе адчыняць, прапала ў яго ахвота і да музыкі, і да тытуню, і да гарэлкі, і да ўсяго іншага. Адправіўся ён зноў у рай – Госпаду служыць.

Прыходзіць Іван да райскае брамы, на варту становіцца, вартуе не стульваючы вачэй, дні і ночы запар, з месца не кранецца.

Крыху пазней з’яўляецца туды Смерць, хоча да Бога прайсці, наказы ад яго атрымаць.

Прыстаўляе Іван шпагу да яе грудзей, кажа:

– І куды ты, ведзьма, хочаш?

– Да Госпада, Іване, па наказы.

– Нельга, – кажа Іван, – я сам пайду, адказ табе прынясу.

– Не, Іване, я павінна прайсці сама.

Бачыць Іван, што Смерць на яго гвалтам лезе, ды як раз’юшыцца, як закрычыць:

– Ану, ведзьма, у торбачку!

Смерць тады, хоцькі-няхоцькі, у торбачку лезе, стогне, уздыхае, хоць ты заплач ад шкадобы да яе. А Іван сабе сваё мяркуе, завязвае торбачку, на дрэва вешае і пачынае ў браму грукаць. Адчыняе святы Пётра, глядзіць – перад ім Іван.

– Што, Іване, – кажа, – яшчэ не надакучыла табе па свеце блукаць, дурня з сябе ўдаваць?

– Ой, як надакучыла, святы Пётра!

– І чаго табе трэба?

- Да Госпада хачу прайсці, два словы сказаць.
- Што ж, Іване, ідзі, табе не забаронена: ты ж у нас цяпер свой.
- Прыходзіць Іван проста да Госпада, кажа яму:
- Божа, ведаеш ты ці не, толькі я ўжо доўгі час каля райскае брамы служу, вартую. А цяпер Смерць прыйшла, пытаецца, што ты ёй наказваць хочаш?
- Перадай ёй, Іване, такі ад мяне наказ: каб тры гады запар толькі такія, як ты, старыя паміралі... – кажа Гасподзь з добрай усмешкай.
- Добра, Госпадзе, – кажа Іван трохі задумаўшыся, – пайду, перадам твой наказ.
- Пайшоў Іван, выпусціў Смерць з торбачкі ды кажа:
- Загадаў Гасподзь, каб сілкавалася ты надалей тры гады запар толькі старым лесам, а маладога не чапай! Зразумела? Ідзі, выконвай свой абавязак!
- Пайшла Смерць па лясах, вельмі ўзлавана, і пачала ўсюды грызці старыя ствалы – адно сківіцы трашчаць.
- Акурат праз тры гады вяртаецца яна зноў да Бога па наказы, але як толькі сабе прыгадае, што зноў ёй давядзецца з Іванам размаўляць – ногі нямеюць. мурашкі ад страху па спіне бягуць.
- Торбачка! Торбачка праклятая ў труну мяне загоніць, – наракае Смерць. – Але ж нічога не зробіш, трэба ісці.
- Ідзе яна, ідзе, урэшце да райскае брамы прыходзіць. А там зноў Іван на варце.
- Ты ўсё яшчэ тут, Іване.
- А то як жа, – адказвае Іван, робячы крок улева ды стаючы проста перад Смерцю. – Дзе ж яшчэ я магу быць, калі тут мая служба?
- Я думала, ты па свеце швэндаешся, дурня з сябе ўдаеш.
- Ды я ад таго свету ўцёк. Ведаю, які ён салодкі і горкі, каб яго ліха ўзяло! Моташна ад яго стала Івану! Але ты чаму схуднела так, ведзьма?
- З тваёй ласкі, Іване! Але больш, спадзяюся, ты не будзеш цвяліць мяне, пусціш да Бога, маю важную справу да яго,
- Ага, чаго сабе ўздумала! Хіба тут пажар які, чаго спяшацца?! Ці не заманулася табе з Госпадам спрэчку ўсчынаць?
- Ну, Іване, ты ўжо неяк занадта зазнаўся.
- Ах так? Ты яшчэ перада мною тут носам круціш? Ану, у торбачку, ведзьма!

Лезе Смерць у торбачку, а Іван лупцуе яе ды прыгаворвае:

– Жартуй, з кім хочаш, але з Іванам не жартуй!

Госпаду ўсё гэта было вядома, але жадаў ён, каб неяк яно і з волі Івана было, а не ўсё толькі з волі Смерці, бо тая таксама нямала на свеце бедаў учыніла.

– Адчыні мне, святы Пётра, – гукае Іван, пастукаўшыся ў браму.

Адчыняе яму святы Пётра, зноўку з’яўляецца да Госпада Іван ды кажа:

– Госпадзе, Смерць пытаецца, якія наказы будуць цяпер? І, калі ласка, не крыўдуй, але ж надта ўжо яна нецярплівая і неўтаймоўная – чакае, не дачакаецца, адказу патрабуе.

– Перадай ёй, Іване, мой наказ, каб з гэтага часу тры гады запар адны маладыя паміралі: а іншыя тры гады – адны толькі дзёрзкія дзеці.

– Слухаю, Госпадзе, – кажа Іван, кланяючыся нізка-нізка, – пайду, раскажу, што ты наказаў.

Ідзе ён, выпускае Смерць з торбачкі ды кажа:

– Наказаў Гасподзь, каб ты надалей сілкавалася тры гады запар толькі маладым лесам; а пасля тры гады – толькі маладымі галінкамі, ракітамі, хмызнякамі, рознымі дробнымі парасткамі, але старога лесу не чапай, а тое кепска будзе! Чула, ведзьма? А цяпер ану прэч адсюль – выконвай наказ Божы.

Праглынуўшы ўчыненую крыўду, паляцела Смерць па гаях, дубровах, хмызняках – раз’юшаная як мае быць. Але што тут зробіш: то маладыя дрэўцы пагрызе, то лазняк ды маладняк пажуе, ды гэтак, што сківіцы стукаюць, бакі і патыліцу ламае – высока да таполі цягнуцца, а па карані кустоўя ды маладыя парасткі нагінацца даводзіцца. Спаталяла свой голад, як магла. Прамучылася яна тры гады запар, і яшчэ тры гады, і адбыўшы ўсе шэсць гадоў пакарання сапраўднага, зноў да Госпада па новыя наказы выправілася. Ведала яна, што яе чакае, але зрабіць нічога з тым не магла.

– Торбачка, ліха яе бяры! – казалася Смерць, адпраўляючыся ў рай, як на шыбеніцу. – Не ведаю, што ўжо і сказаць пра Госпада Бога, каб не зграшыць. Зусім, відаць, здзяцінеў ён, даруй мне Божа, калі ўжо Івану прыдуркаватаму ўладу такую нада мною даў. Хацелася б убачыць мне самога Госпада, вялікага і ўсемагутнага, у Іванавай торбачцы, ці хоць бы святога Пётру; ужо тады яны мне паверылі б.

Ідзе Смерць, мармычучы сабе пад носам і несучы бязглуздзіцу, аж урэшце прыходзіць да райскае брамы. Як толькі Івана ўбачыла, у вачах у яе пацямнела, і кажа яна, цяжка ўздыхнуўшы:

– Што ж, Іване, няўжо зноў мяне пекла чакае ад торбачкі тваёй?

– Ну, як меў бы я большую ўладу, то, скажу папраўдзе, вочы б табе выкалаў, як чорту, ды на пожагу цябе засмажыў бы, – адказвае Іван з прыкрасцю ў голасе, – гэта ж праз цябе гэтулькі людзю загінула з часоў Адама і ды нашых дзён. Ану, давай у торбачку, ведзьма! А Госпаду я нават знаку не падам пра цябе, старая карга! Што ты, што Пякельная Пятка – вы абое рабое! Зубамі б вас на кавалкі парваў, гэтых ласкавых ды гожных... Але цяпер буду трымаць цябе, колькі здолею, дакончу ў торбачцы сваёй!

Уздыхае, наракае Смерць, але якая з таго карысьць? Іван не бачыць яе і не чуе. Але праз нейкі час выходзіць ды брамы Гасподзь – паглядзець хоча, што яшчэ Іван са сваёй торбачкай учыніць захацеў.

– Ну, Іване, як маешся? Ці Смерць сюды больш не прыходзіла?

Апусціў Іван галаву, маўчыць, адно з твару мяняецца; а тут Смерць з торбачкі глуха-глуха гукае:

– Вось я, Госпадзе, тут я, у няволі. Выдаў ты мяне, няшчасную, Івану прыдуркаватаму на здзек і знявагу!

Развязаў Гасподзь торбачку, выпусціў адтуль Смерць ды мовіць да Івана:

– Ну, Іване, досыць! Свой хлеб ты з’еў, палям песню праспяваў! Вядома, спагадлівы ты, сэрца ў цябе добрае, нічога тут не скажаш. Але з нейкага часу таксама, мабыць, з таго дня, як я дабраславіў тваю торбачку, зрабіўся ты нейкі не такі. Чарцям баярскім прачуханца даў. У пекле такога нарабіў, што пагалоска пра цябе пайшла, як пра папа-расстрыгу. Дазволіў я табе чыніць са Смерцю ўсё, што ты надумаеш. Але ўсё калі-небудзь мінаецца, сынку. Прышла і табе пара паміраць. Што зробіш? Кожнаму належыць ягонае, бо і ў Смерці свая рахуба: не так проста ёй воля дадзена, як ты сабе думаеш.

Іван, бачачы, што ўсё гэта не жарт, укланчае перад Госпадам, моліць яго, упрошвае:

– Госпадзе! Прашу цябе, дай мне хоць тры дні, пра душу сваю паклапаціцца, Труну сабе слабаю рукою вырабіць і самому ў яе легчы, а тады ўжо няхай робиць са мною Смерць, што захоча; я ж бачу, што канец мой надыходзіць: марнею і даходжу.

Пагадзіўся Гасподзь, забраў у Івана торбачку, а ведзьме наказаў праз тры дні па яго душу прыйсці.

Застаўся Іван адзін, горам прыгнечаны, і задумаўся.

– Ну-тка, успомню ды прыгадаю, колькі радасці меў я за ўсё сваё жыццё, – кажа сам сабе. – У войску – адны турботы: то Іван сюды, то Іван туды! Пасля як бадзяга боўтаўся – толькі звяга пайшла! У рай пайшоў, з раю – у пекла, адтуль ізноў у рай. І якраз тут, значыць, ніякае мне ўцехі! І чаго я сюды ў гэтую часіну пашыўся? Ну і галеча ж у гэтым раі! Як той казаў: слава вялікая, торба пустая; грошай поўная кішэня, а душу здаволіць няма як. Горшае кары нават не прыдумаеш. Гарэлкі няма, ты-туню няма, музыкі няма, гульбішчаў няма, анічога няма! Адно тры дні жыць засталася, і ўсё, Іване, канец. Ці не схітраваць як-небудзь, пакуль не позна?

Сядзіць Іван задумаўшыся, лоб рукою падпёршы, аж раптам думка яму ў галаву прыходзіць:

– Пачакай! Здаецца, я выйсце знайшоў. Няхай будзе, што будзе, але дарма яно не будзе... Усё адно мне канец адзін!

Пайшоў Іван ды купіў за свае два карбованцы цясларскі струмант, два гарбылі тоўстыя, чатыры дзвярныя завесы, колькі цвікоў, два колцы ды замок вялізны. Так-гэтак, змайстраваў ён сабе труну дыхтоўную – самога цара пакласці можна.

– Вось, Іване, апошні твой прытулак, – сказаў ён сабе. – Тры локці зямлі – і ўсё, што табе засталася! Бачыш цяпер сам, колькі табе карысці ад усяго гэтага жыцця!

Не паспеў Іван словы тыя прамовіць, як бачыць – Смерць на парозе:

– Ну, Іване, гатовы?

– Гатовы, – адказвае Іван, усміхаючыся.

– Калі гатовы, то добра. Кладзіся ў труну сам, а то мне няма калі табою займацца. Мяне, напэўна, яшчэ і іншыя чакаюць, каб дабраславіла я іх у дарогу.

Лёг Іван у труну тварам уніз.

– Не так, Іване, – кажа Смерць.

– А як жа?

– Кладзіся, як мёртваму належыць.

Павярнуўся Іван на бок, ногі звесіў.

– Ты што ж гэта, Іване? Табе кажуць адно, а ты робіш другое; ці доўга мяне тут трымаць будзеш? Кладзіся, браце, як трэба!

Павярнуўся Іван зноўку тварам уніз, галава – на бок, ногі звесіў.

– Ой, бяда мне з табою! Няўжо ты й гэтага не ўмееш? Відаць, адно на ліхадзейства ўсялякае быў ты здатны на гэтым свеце. Ану, вылазь, пакажу табе, дурная твая галава!

Вылазіць Іван з труны, прысаромлены. А Смерць, ад шчырасці сваёй вырашыўшы навучыць Івана, кладзецца ў труну тварам дагары, ногі выцягвае, рукі на грудзях складае, заплюшчвае вочы ды кажа:

– Вось так і кладзіся, Іване.

Тут Іван, не доўга думаючы, – раз! – векам труны пляснуў, зачыніў на замок, ускінуў труну на плечы, панёс прэч і пусціў яе па шырокай ды хуткай рацэ, прыгаворваючы:

– Вось тут я цябе і ўкаюкаў. Каціся ўпрочкі, прападай! Выйдзеш з труны, калі цябе бабуля з магілы выкапае. Забраў у мяне Гасподзь торбачку праз цябе, то і я ж табе ласку ўчыніў.

– Бачыш, Госпадзе, – сказаў апостал Пётра, смеючыся, – што яшчэ прыдумаў Іван, улюбёнец міласці Твае? Добра сказаў той, хто сказаў: дай дурню волі болей, то завядзе ў няволю.

Угледзеў Гасподзь дзёрзкасць Іванаву, засмуціўся. Загадаў ён тую труну знайсці, адчыніць яе ды выпусціць Смерць; а яна ўжо няхай Івану адпомсціць. Як ён сказаў, так і было зроблена, і калі ўжо Івану нават не снілася, што давядзецца яшчэ са Смерцю спаткацца, раптам прыходзіць яна да яго і твар у твар яму кажа:

– Што ж, Іване, хіба мы гэтак дамаўляліся?

Збянтэжыўся моцна-моцна Іван, слова вымавіць не можа.

– Яшчэ дурня спрабуеш з сябе ўдаваць? Гэх, Іване, Іване, толькі цярыпласць і бясконца дабрыня Гасподнія могуць пераважыць твае злачынствы і ўпартасць тваю. Даўно б ты загінуў і зрабіўся ў чарцей пасмешышчам, каб не палюбіў цябе Гасподзь, як сына роднага. Ведай жа, Іване, што з гэтага часу сам ты будзеш смерці жадаць, на карачках за мною поўзаць, прасіць будзеш душу тваю забраць, я ж буду ўдаваць, нібыта зусім і забылася пра цябе, пакіну цябе жыць, колькі жыць будуць муры Голіі і горад Нямц; каб убачыў ты, якое невыноснае жыццё ў глыбокай старасці!

І пакінула яго Смерць непрыкаяным жыць.

Свет пачаўся – з той пары
Ў печках больш не дзьмуць вятры.

А калі ўбачыў Іван, што ніяк не сканае, сказаў ён сам сабе:

– Няўжо я калом сабе галаву пратнуць мушу праз ведзьму гэтую?
І не падумаю. Няхай яна сабе гэта зробіць, калі ёй карціць.

І з таго часу, кажуць, пачаў ён, каб Смерць пацвяліць, махоркай
дыміць, слівовіцу ды гарэлку глушыць, бы агонь яго ўзяўся паліць.

– Гуляй ды гуляй, Іване, не тое скруха цябе дастане! – казаў ён сам
сабе.

І што было рабіць небараку, калі Смерць нібыта аслепла, яго не
заўважае?

Так вось і жыў Іван, не чапаны Смерцю, вякоў без ліку, а можа яшчэ
і дагэтуль живе – вядома, калі не памёр.

*Пераклад з румынскай Лявона Баршчэўскага.
Ілюстрацыі Юліі Врableўскай.*

Гаманец з двума грошамі

ылі сабе дзед ды баба. У бабы курыца была, а ў дзеда певень; бабіна курыца па два яйкі на дзень несла, і баба іх сама ела, колькі хацела, а дзеду не давала. Адночы дзед не вытрываў

і кажа:

– Баба, ты як у церніцу трэш, аж за вушамі трашчыць. Дала б і мне яйка – хоць пакаштаваць, якое яно на смак.

– Яшчэ чаго! – адказала баба, а яна была вялікая скнара. – Хочаш яйка, дык пабі свайго пеўня, хай таксама табе яйкі нясе, тады будзеш іх есці, як я, удосталь; я вунь курыцу сваю пабіла, дык глядзі, як добра нясецца!

Дзед быў дужа ласы на смачнае, паслухаў бабу, злавіў пеўня і давай лупцаваць, прыгаворваючы:

– Будзеш несці яйкі?! А не, дык ідзі прэч з майго дома: няма чаго хлеб задарма есці!

Певень вырваўся з дзедавых рук, выскачыў з хаты і пабег па дарозе куды вочы глядзяць. Ідзе ён сабе так, ідзе, бачыць – ляжыць гаманец з двума грошамі. Узяў ён гаманец у дзюбу і павярнуў да дзедавай хаты. А тут насустрач едзе на брычцы баярын з баярынямі. Баярын утаропіўся ў пеўня вачыма, бачыць – у дзюбе ў таго гаманец, тады ён і кажа фурману:

– Ану, пайдзі паглядзі, што там у пеўня ў дзюбе.

Фурман жвава саскочыў з козлаў, злаўчыўся, злавіў пеўня, а тады выдраў у яго з дзюбы гаманец і перадаў баярыну. Баярын узяў яго, і, доўга не думаючы, сунуў у кішэню ды пакаціў далей. Пеўню крыўдна

стала, але ён і не падумаў здавацца: пабег за брычкай і крычыць, не змаўкаючы:

Гэй, баярын, кукарэку!
Вярні, што ўзяў, будзь чалавекам!

Баярын раззлаваўся і, калі праязджалі яны паўз студню, кажа фурману:

– Ану вазьмі гэтага нахабнага пеўня ды кінь яго ў студню.

Фурман зараз саскочыў з козлаў, злавіў пеўня і шпурнуў у студню! Бачыць певень – бяда! Што рабіць? Узяўся ён піць ваду, і піў-піў, піў-піў, аж пакуль усю ваду ў студні не выжлукціў. А тады выскачыў на паверхню і зноў бяжыць за брычкаю ды крычыць:

Гэй, баярын, кукарэку!
Вярні, што ўзяў, будзь чалавекам!

Убачыўшы яго, баярын моцна здзівіўся і кажа:

– Ат, чортаў певень! Зараз атрымаеш ты ў мяне перцу з імберцам, і ў грэбень, і ў шпоры!

І, вярнуўшыся дадому, загадаў баярын кухарцы, каб пеўня схавала, кінула ў печ, жару поўную, а заслону каменем падперла. Кухарка, баба злосная, так і зрабіла, як гаспадар загадаў. Бачыць певень, зусім дрэнь справа, і пачаў з сябе ваду са студні назад выліваць, аж пакуль не заліў увесь прысак у печы. Агонь згас і печ астыла. А брудная вада па ўсёй падлозе расплылася, так што злосная кухарка ледзь не звар’яцела ад злосці. Певень тады па заслоне як лясне, выбіў яе і выскачыў жывы ды здаровы, а тады падбег да баярынавага акна, дзюбай у шыбы стукае ды крычыць:

Гэй, баярын, кукарэку!
Вярні, што ўзяў, будзь чалавекам!

– Гэх, нарабіў я сабе клопату з гэным паганым пеўнем, – пашкадаваў баярын, дзівячыся, як той здолеў выбрацца. – Фурман! Схапі ўжо гэтага назолу ды кінь у статак да валоў з каровамі; можа, які раз’юшаны бык дасць з ім рады, рогам прапора ды пазбавіць мяне ад гэтай плягі.

Фурман зноў схавіў пеўня і кінуў яго ў статак. А певень і рады: дай глытаць быкоў, кароў, цялят – і вокам ніхто міргнуць не паспеў, як праглынуў ён увесь статак. Пуза ў яго раздзьмулася ва ўсе бакі, і сам ён

стаў памерам з гару! Тады зноў падышоў ён да вакна, расправіў крылы супраць сонца – так, што цень увесь баярынаў дом агарнуў, – і зноўку за сваё:

Гэй, баярын, кукарэку!
Вярні, што ўзяў, будзь чалавекам!

Як убачыў баярын дзіва такое, яго аж перакрывіла ад злосці; ён ужо і не ведаў, што рабіць, каб ад пеўня пазбавіцца. Думаў ён, думаў ды нарэшце прыдумаў:

– Пасаджу яго ў скарбніцу. Можа, як пачне дукаты залатыя глытаць, дык адзін які-небудзь сядзе яму ўпоперак горла, ён і задушыцца. Тады ўжо ўрэшце пазбаўлюся ад нягодніка!

Як сказаў, так і зрабіў, схапіў пеўня за крылы і кінуў у сутарэнне са скарбамі, а скарбаў там было столькі, што баярын і сам лік ім даўно страціў. Кінуўся певень дукаты глытаць, ды неўзабаве ўсе скрыні пустымі й пакінуў. А тады выбраўся з сутарэння (як – толькі ён сам ведае), і зноў да баярына пад акно – старую песню заводзіць:

Гэй, баярын, кукарэку!
Вярні, што ўзяў, будзь чалавекам!

Тут ужо баярын убачыў, што ратунку ад таго пеўня не будзе, – кінуў яму праз вакно гаманец. Певень падняў яго і пайшоў сабе, на радасці пакінуўшы баярына ў спакоі. А птушкі з баярскага падворку ўбачылі, які певень зух, і пайшлі за ім усе, колькі іх было, – не раўнуй, нейкае вясельнае шэсце. Баярын паглядзеў са смуткам, што ўсё яго птаства сыходзіць, і прамовіў, уздыхнуўшы:

– Ну і хай сабе, ідзіце ўсе прэч! Добра, што хоць так ад бяды пазбавіўся, бо справа тут яўна была нячыстая!

А певень ганарыста ідзе па вуліцы, і ўсе птушкі за ім следам. Так ішоў ён, ішоў, пакуль не дабраўся да дзедавай хаты, спыніўся перад брамаю і заспяваў:

– Кукарэку! Кукарэку!

Дзед пачуў пеўнеў голас, выбег радасны з хаты, а як глянуў за браму, аж дзіву даўся. Певень стаў такі – аж зірнуць страшна: побач з ім нават слон блыха! А следам цэлымі чародамі птушкі папрыходзілі, кожная адна ад другой прыгажэйшая, мажнейшая ды тлусцейшая. Ubачыў дзед, што певень стаў такі агромністы і што вакол яго столькі птушак, і кінуўся адчыняць браму. А певень кажа:

– Пасцялі, гаспадар, рагожку тут, пасярод двара.

Дзед кінуўся стрымгалоў, паслаў на зямлі рагожку. Тады певень стаў на рагожку, затрос моцна крыламі, і ўвесь дзедаў двор і сад запоўніліся не толькі птушкамі, але і гавядаю рознаю; а на рагожку певень насыпаў цэлую гару залатых дукатаў, якія так зіхацелі на сонцы – вачэй не адвесці! Дзед, убачыўшы ўсё гэтае багацце, не ведаў, што і рабіць ад радасці, пачаў цалаваць пеўня, лашчыць. Тут і баба немаведама адкуль прыпхнула; як угледзела яна, што тут робіцца, загарэліся яе сквапныя вочы – глядзі, зараз ад зайздрасці лопне.

– Дзед, а дзед, – нясмела сказала яна, – дай і мне дукатаў!

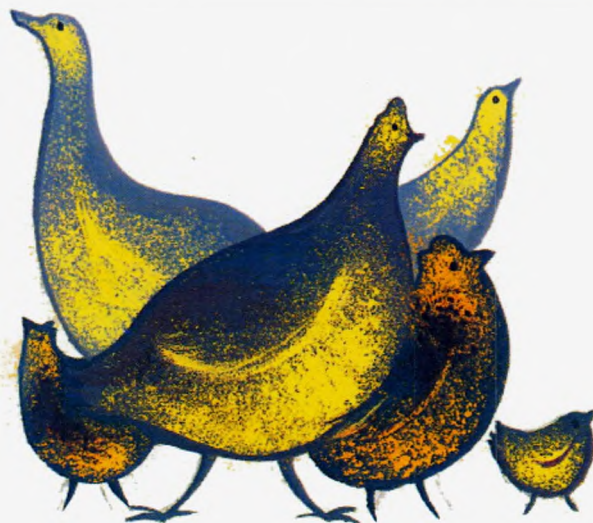
– Ага, раскатала губу! Калі я прасіў у цябе яйка, памятаеш, што ты сказала? Цяпер, баба, пабі сваю курыцу, каб табе залатых дукатаў прынесла. Я ж свайго пеўня пабіў, сама ведаеш чаму... І вось ён мне ўсё гэта прынёс!

Тады баба хуценька пабегла ў хлём, злавіла курыцу і, трымаючы яе за хвост, давай лупцаваць! Хто б убачыў – заплакаў бы! Вырвалася небарака з бабіных рук і кінулася прэч. Ідзе па дарозе, бачыць – ляжыць шклянная пацерка, яна і праглынула яе. А неўзабаве вярнулася да бабінай хаты і пачала ля брамы кудхтаць: «Куд-куда-а, куд-куда-а!» Баба радасна выбегла ёй насустрач. А курыца – шусь у браму, міма бабы ды хутчэй на гняздо! Гадзінку пасядзела, а тады саскочыла і квохча. Баба прыбегла паглядзець, што там курыца знесла... Зазірнула ў гняздо, і што бачыць? Знесла курыца шклянную пацерку! Рашыла баба, што курыца пасмяяцца з яе ўздумала. Злавіла яе і зноў давай лупцаваць. Біла, біла, пакуль не забіла зусім!

Так засталася сквапная і злая баба ні з чым і жыла з таго часу бедна, як мыш царкоўная, слінкі глытала заместа яек. Ды так ёй і трэба, бо ні за што нізавошта забіла небараку, без віны вінаватую!

А дзед пачаў жыць заможна, паставіў хату вялікую, развёў сад цудоўны – жыў сабе ды гора не ведаў; бабу ён пашкадаваў, узяў да сябе за птушніцу, а пеўня ўсюды вазіў з сабой, зрабіў яму ўбранне багатае: залатыя маністы на шыі, на лапах боты з халявамі жоўтымі, на абцасах шпоры – выглядаў ён не горш за таго цара-Ірада з кірмашовай батлейкі, а не як певень звычайны, варты толькі, каб у боршч трапіць.

*Пераклад з румынскай Зміцера Коласа.
Ілюстрацыі Анастасіі Неўдашэнка.*

Бабіна дачка і дзедава дачка

ылі некалі дзед і баба. У дзеда была свая дачка, а ў бабы свая. Бабіна дачка – брыдка і гультаяватая задавака ды злюка – была матчынаю пястункаю, яна толькі крыўлялася, нібыта ва-рона ў клетцы, а ўсю працу перакідала на дзедаву дачку. Дзедава дачка была вельмі прыгожая, працавітая, са шчырым сэрцам. Бог шчодро надзяліў яе дабынёю і прыгажосцю. Але добрая дзяўчына мусіла цярапець крыўду і ад зводнай сястры, і ад мачыхі. Добра яшчэ, што дзяўчына была лагодная і працавітая, інакш чакала б яе зусім ліхая доля.

Дзедава дачка лётала то сюды, то туды – то ў лес па сухавецце, то з мяшкамі ў млын па муку, адным словам, не шкадавала ні рук, ні ног. Не давала сабе ні хвілі на пярэдых: вось пойдзе ў адзін бок, а праз хвіліну ўжо ляціць з другога. І ўсё адно баба і яе ўлюбёная дачушка не стамляліся ад звягі, ніяк ім было не дагадзіць. Старая глядзела на падчарку як на жорны ў каморы, а на сваё дзіця – як на валошку перад свяцёным абразом.

Калі дзве дзяўчыны вечарамі хадзілі ў суседскую хату на попрадкі, дзедава дачка жвава бралася за працу і хутка напайняла даверху вялікае рэшата сваімі ручайкамі. Бабіна ж дачка паспявала напасці ўсяго адну-адзіную ручайку, не болей. Калі ж яны ўрэшце выпраўляліся дадому, бабіна дачка хуценька першая праціскалася ў пралаз у плоце паміж дварамі, брала з рук у дзедавай дачкі рэшата з ручайкамі – нібыта патрымаць, пакуль тая пралезе таксама, – а тады з усіх ног ляцела дадому, каб пахваліцца перад усімі нібыта сваёю спрытнасцю. Дзедава дачка марна спрабавала пераканаць бацькоў, што цэлы вечар сумленна працавала і што прынесеныя ручайкі – гэта праца ейных рук; мачыха са сваёю дачкой адразу накідваліся на яе і слова не давалі прамовіць.

У нядзелю і на кожнае свята бабіна дачка хадзіла ў царкву прыгожа ўбраная, у накрухмаленых спадніцах, з гэтак гладка прычасанымі валасамі, нібыта яе цяля вылізала. Ніводнай гулянкі, ніводнай сябрыны ў вёсцы не прапускала. А дзедавай дачцэ тым часам нічога падобнага не дазвалялася. Ды яшчэ, калі дзед вяртаўся ўвечары пасля працы,

баба пачынала бясконца яе абгаворваць: маўляў, яго дачка і сякая, і такая, і разбэшчаная, і лянівая, адно пустазелле... і сёе, і тое, і няхай бы ён яе куды з дому збыў, у службу аддаў, куды захоча, а ў хаце яе трымаць больш аніяк няможна, бо і яе дачушку сапсуе.

Стары быў такі цямця-лямця, ці як там пра яго сказаць, ва ўсім слухаўся сваёй жонкі, і ўсё, што тая ні казала, было для яго святым. У душы, можа, ён і хацеў недзе запрячыць, але ў хаце квахтала курыца, а певень быў зусім не чуцён; і нават каб ён і паспрабаваў нешта сваё давесці, дык баба з сваёй дачкою дабраславілі б яго як мае быць. Аднаго разу, калі дзед ужо больш не мог трываць бабінай звягі, паклікаў ён сваю дачку і гэтак сказаў ёй:

– Мілае маё дзіця, вось мне яна ўсё кажа, што ты непаслухмяная, лянівая, наравістая, што ты павінна як мага хутчэй пакінуць гэты дом. Думаю, каб не было ў сям’і разладу, трэба табе і праўда пайсці з дому, пашукаць сваёй долі ў людзей. На развітанне, перш чым ты пойдзеш шукаць сабе службы, паслухай параду роднага бацькі: не важна, дзе і ў каго ты апынешся, дай рады заўсёды быць працавітай, паслухмянай і добрай, бо тут жыла ты пад бацькавай апекай, а чужыя ж трываць не будуць, як мы тут трывалі.

Зразумела бедная дзяўчына, што баба і яе ліхая дачка хочуць так ці гэтак пазбавіцца ад яе, выгнаць з дому. Скарылася яна бязлітаснаму лёсу, пацалавала старому бацьку руку і са слязьмі ўваччу пакінула родны парог без аніякай надзеі хоць калі-небудзь вярнуцца.

Пайшла яна проста за вачыма, і так ішла доўга, аж пакуль не спаткала на дарозе хворага сабачку. Істота была такая худзенькая, такая знясіленая, што ў яе можна было ўсе рэбры пералічыць. І ледзь яна ўбачыла перад сабою незнаёмую дзяўчыну, як паглядзела ёй уважліва ў вочы і заскуголіла чалавечым голасам:

– Прыгажуня, дзяўчына ладная-працавітая, злітуйся нада мной, дапамажы беднай пакінутай жывёліне, малю цябе. Абяцаю, што ты не пашкадуеш пра гэта. Магчыма, і я табе калі-небудзь прыдамся.

Злітавалася добрая дзяўчына над няшчаснай істотай, памыла яе, пачысціла, раны агледзела, а пасля, задаволеная тым, што зрабіла, пайшла сваёю дарогай далей.

Ды не паспела і некалькі крокаў ступіць, як на вочы ёй трапілася голая груша, уся ў квецені, але зверху данізу спрэс аблепленая вусе-

нямi. Убачыўшы вандроўніцу, груша тут жа пачала прасіць-маліць чалавечым голасам:

– Прыгажуня, дзяўчына добрая, малю цябе, ачысці мяне ад гэтае пошасці, што смокча з мяне ўсе сокi. Хто ведае, магчыма, і я табе калі-небудзь прыдамся.

Рупная і працавітая дзяўчына старанна ачысціла грушу ад ссохлых галінак ды вусеняў, а тады рушыла сваёю дарогай у пошуках службы.

Вандравала яна так, вандравала і дайшла да кінутай, занядбанай крынічкі. Крынічка, убачыўшы яе, прашаптала чалавечым голасам:

– Прыгажуня, дзяўчына добрая, малю цябе, злітуйся нада мной, ачысці мяне ад глею. Калі ты мне дапаможаш, магчыма, і я табе калі-небудзь прыдамся.

Ачысціла дзяўчына крыніцу ад глею і пайшла далей. Але не паспела далёка адысці, як убачыла вялікую печ, неабмазаную і амаль разваленую.

– Прыгажуня, дзяўчына працавітая, – пачуўся голас з печы, – дапамажы мне, калі ласка, напраў мяне, абляпі глінай; убачыш, магчыма, і я табе калі-небудзь прыдамся.

Руплівая дзяўчына не цуралася ніякай працы: яна тут жа закасала рукавы, замясіла гліну, пачысціла печ, паправіла яе знутры ды вонкі і ўсё зрабіла так прыгожа, што вока цешылася. Потым яна дбайна адмыла рукі ад гліны і пайшла сваёю дарогай далей.

Ішла яна так, ішла дзень і ноч, аж нарэшце збілася з дарогі. Але не трацячы надзеі і даверыўшыся Богу, яна рушыла далей і ішла так яшчэ доўга, пакуль аднойчы на золку, праходзячы праз густы, цёмны лес, не заўважыла здалёк прыгожую палянку, а на ёй спрэс парослую мохам хацінку з ніцымі вербамі навокал. Калі дзяўчына наблізілася да хацінкі, яе сустрэла сівая старая, якая лагодна спыталася:

– Што ты шукаеш тут, мілае дзіця? І хто ты?

– Хто я? Бедная дзяўчына. Сірата, можна сказаць. Толькі Бог на небе ведае, колькі я нацярпелася і наплакалася з таго часу, як мая любая матуля навечна згарнула рукі. Шукаю па свеце службы. Не ведаючы дарогі, вандравала дзень і ноч наўздагад і ўрэшце заблукала. Але Бог злітаваўся нада мною, скіраваў мяне да вашага жылля. Малю вас, матухна, дайце мне прытулак!

– Беднае маё дзіця! – адказала старая. – Бачу, што сапраўды Бог кіраваў табою, прывёўшы сюды і абараніўшы ад небяспекі. Мяне завуць Святая Нядзеля. Сёння паслужы мне як належыць і павер, што заўтра пакінеш гэтае месца не з пустымі рукамі.

– Добра, матухна, але скажы, што мне рабіць.

– Памыеш і накорміш маіх дзяцей, якія такою парой яшчэ спяць. Потым прыгатуеш мне ежу, каб была яна, калі я вярнуся з царквы, і не халодная, і не гарачая, а якраз такая, як я люблю.

Сказаўшы гэта, старая развіталася з дзяўчынаю і пайшла ў царкву. А дзедава дачка, не марнуючы ані хвіліны дарагога часу, закасала рукавы і жвава ўзялася за працу. Спачатку старанна падрыхтавала начоўкі, потым выйшла на парог хаты і пачала гукаць:

– Дзеці, хадзіце сюды! Хадзіце хуценька, мамка вас чакае мыцца.

І раптам на сваё велізарнае здзіўленне ўбачыла нешта неверагоднае.

Увесь падворак, увесь лес запоўніў дзіўны натоўп драконаў, цмокаў, пачвар і нейкіх нябачаных звяроў, меншых і большых. Але дзяўчына не паказала, што спалохалася, а, даверыўшыся Богу, пачала адну за адной браць кожную пачвару ў рукі, памыла іх, пачысціла і як след накарміла. А даўшы з гэтым рады, хуценька ўзялася гатаваць ежу Святой Нядзелі. І калі старая вярнулася з царквы ды ўбачыла ўсіх сваіх дзяцей добра вымытымі, сытымі і вясёлымі, шчыра парадавалася. Пасля абеду яна паклікала да сябе дзяўчыну, падзякавала за працу і наказала залезці на гарышча ды выбраць там сабе за ўзнагароду той куфар, які ёй найбольш спадабаецца, але няхай гэты куфар не адчыняе, перш чым вернецца ў бацькоўскі дом. Дзяўчына паслухалася, залезла на гарышча, і перад яе вачыма паўстала безліч самых розных куфраў ды скрыняў: адны старыя і брыдкія, другія малыя і нічым не прыкметныя, іншыя яшчэ зусім новыя і прыгожыя. Вось жа, сціпляя і бескарыслівая дзяўчы-

на выбрала сабе самы непаглядны, самы стары куфар. Калі яна злезла з гарышча і паказала Святой Нядзелі свой выбар, старая толькі нахмурылася, але ніякіх заўваг не зрабіла, а проста дабраславіла дзяўчыну на дарогу. Дзяўчына ўскінула скрыню сабе за плечы і павярнула ў бок свайго дома, трымаючыся той самай сцяжынкі, якою прыйшла.

Так яна дайшла да ўскрайку лесу і апынулася каля знаёмай печы. Але цяпер печ была гарачая і поўная духмяных пірагоў. Таму дзяўчына не толькі магла ўволю наесціся гэтай смакаты, але і ўзяць колькі пірагоў з сабой на дарогу. Яна рушыла далей і неўзабаве ўбачыла крыніцу, якую перад тым вычысціла і якая цяпер была аж па берагі поўная чысцюткай вады – празрыстай, як сляза, і сцюдзёнай, як лёд. А каля крынічкі стаялі два срэбныя кубкі, з якіх яна напілася, наталіўшы сваю смагу. Забрала дзяўчына кубкі з сабою і пайшла далей. Ішла яна так, пакуль не ўбачыла пладовае дрэва, якое некалі ўратавала, а цяпер абсыпанае грушамі – жоўтымі, як воск, і салодкімі, як мёд. Як толькі дрэва ўбачыла дзяўчыну, дык адразу нахіліла да яе свае галіны; тая наелася пладоў удосталь, ды і на дарогу, колькі трэба, прыхапіла. Рушыла яна далей, і напаткаўся ёй знаёмы сабачка, але цяпер здаровы ды прыгожы, а на шыі ў сабачкі звязка залатых манет, якія дзяўчына тут жа і атрымала на знак падзякі за тое, што ўратавала жывёлінку ад смерці. Пайшла дзяўчына далей, аж пакуль не дайшла да бацькоўскае хаты. Як убачыў яе стары дзед, то слёзы пацяклі ў яго з вачэй, а сэрца радасцю перапоўнілася. А дачка выцягнула залатыя маністы ды срэбныя кубкі і аддала іх бацьку. Калі ж яны ўдваіх адчынілі куфар, з яго пачалі выходзіць незлічоныя табуны коней, авечыя атары ды статкі быдла, і стары чалавек ажно памаладзеў, убачыўшы гэтакія багацці! Бачачы ўсё гэта, баба сядзела як мыла з’еўшы і, раззлаваная, не ведала, што ёй рабіць. Але бабіна дачка хутка апрытомнела і прамовіла:

– Не хвалюся, матухна, на свеце яшчэ нямала багаццяў ёсца. Цяпер я пайду шукаць і яшчэ болей табе прынясу.

Рушыла яна ў дарогу, злосная, раз’юшаная. Ідзе яна той самай сцяжынкаю, якою ішла раней дзедава дачка: і таксама трапляюцца ёй і хворы сабачка, і груша, аблепленая вусенямі, і крынічка, поўная глею, высахлая ды занядбаная, і неабмазаная, гатовая разваліцца печ; калі ж у яе спрабавалі прасіць дапамогі – і сабачка, і груша, і крынічка, яна штораз адказвала ім насмешліва і злосна:

– Яшчэ чаго! Каб я ды свае далікатныя і дагледжаныя мамаю ды татам ручкі аб вас пэцкала! Пашукайце сабе іншай прыслугі!

І калі ўсе яны чулі ад яе гэтакія словы, то разумелі, што лягчэй ад ялавіцы малако атрымаць, чым ад яе хоць якой дапамогі, і не чапалі яе – няхай ідзе далей сваёй дарогаю. І вось ішла яна гэтак, аж пакуль не дайшла да хацінкі Святой Нядзелі. Але і тут яна выявіла сваю няветласць, грубасць і неразумнасць. Не, каб на ўзор дзедавай дачкі, нагатаваць смачнай ежы і вымыць дзетак Святой Нядзелі – дык яна іх так гарачай вадою паабшпарвала, што яны аж кідацца пачалі сюды-туды ад болю. А ежу бабіна дачка так задыміла ды спаліла, што яе не было як у рот узяць.

Вярнуўшыся з царквы, Святая Нядзеля ажно за галаву схापiлася, калі ўбачыла, што ў яе дома робіцца. Але ж яна была кабета рахманая і цярплівая, а таму вырашыла не сварыцца з неразумнай гультайкай, а таксама паслала яе на гарышча выбраць сабе куфар, які ёй прыпадзе даспадобы, ды як найхутчэй пакінуць яе жылло.

Залезла дзяўчына на гарышча і выбрала сабе там самы прыгожы ды самы новы куфар, бо любіла браць усяго як найбольш ды каб найлепшае і найпрыгажэйшае, а працаваць добра не ўмела і не любіла. Злезла яна са сваім куфрам з гарышча і, нават не развітаўшыся са Святой Нядзеляю, пашыбавала дадому; ды так жвава, нібыта за ёй нехта гнаўся. Бо страшылася бабіна дачка, што Святая Нядзеля дагоніць яе ды куфар той забярэ. Дайшоўшы да печы, убачыла яна, што пякуцца ў ёй смачныя-смачныя пірагі. Працягнула руку, каб узяць адзін, падсілкавацца – аж агонь апёк яе ды не падпусціў да пірагоў. Нешта падобнае здарылася і каля крынічкі. Што праўда, срэбныя кубкі стаялі на месцы і крыніца была поўная па самыя берагі чысцюткай вадою; ды як толькі бабіна дачка захацела ўзяць кубак ды вады ў яго зачарпнуць, абодва кубкі раптам патанулі, вада з крынічкі прапала, і ёй ужо не было як наталіць смагу. Што да грушы, то на ёй, вядома, таксама было спелых пладоў, як абсыпана, але не падумаўце, што хоць адну грушку дзяўчына сабе ўзяла. Бо толькі яна па плод пацягнулася, як дрэва раптам зрабілася ў тысячу разоў вышэйшае, аж галінкамі самае неба падпёрла. Вось жа зноў ні з чым засталася бабіна дачка! Пайшла яна далей і напаткала таго сабачку з залатымі манетамі на шыі, але калі паспрабавала дакра-

нуцца хоць да адной манеты, сабачка яе так укусіў, што яна ледзьве без пальца не засталася.

Кусала цяпер дзяўчына ад сораму і злосці сама свае ручкі, матуляй ды татам распешчаныя, але як ужо было даць сабе рады? Урэшце сяк-так дайшла яна да свайго дому, але і тут чакала яе ліха: як толькі адчынілі яны з маткаю куфар, адтуль павылазілі незлічоныя гэдзіны і тут жа праглынулі з усімі вантробамі і старую кабету, і яе дачку, як бы іх ніколі раней і не было, а потым зніклі разам з куфрам – так што і следу іх не засталася.

Застаўшыся без бабы, стары бацька толькі пацешыўся з гэтага; валодаючы незлічонымі багаццямі, ён выдаў сваю дачку за дбайнага ды працавітага хлопца. На шулах ягонай брамы, на ганку і па ўсім падворку цяпер пелі пеўні, а квахтаньня курэй, якія б чынілі зло, у хаце болей не чулася, скончыліся іх дні. І толькі дзедава лысіна нагадвала пра злую бабу з качаргою ў руках, калі тая пыталася, ці гатовая кукурузная ляпёшка.

*Пераклад з румынскай Лявона Баршчэўскага.
Ілюстрацыі Анастасіі Камаровай.*

Каза і трое казлянятак

Жыла некалі каза, і было ў яе трое казлянятак. Старэйшае і сярэдняе аніак не хацелі яе слухацца, гэтакія свавольнікі былі, а малодшае выгадавалася руплівым ды паслухмяным.

Кажуць у народзе: на руцэ пяць пальцаў, і ўсе яны розныя.

Аднаго разу паклікала каза сваіх казлянятак ды і кажа ім:

– Мілыя мае дзеткі! Хачу я ў лес пайсці ды вам якой ежы расстарацца. А вы дзверы за мною на засаўку зачыніце, будзьце ўважлівыя і нікому не адчыняйце, аж пакуль голасу майго не пачуеце. Як вярнуся, словы гэтакія да вас прамоўлю:

Дзеткі-казляняткі,
Мама каля хаткі.
Вам прынесла ежу:
Ў роце траўкі свежай.
Малачка даволі,
Ладны шчопаць солі,
На спіне такі
Ладны мех мукі,
А падпахай – кветак
Для маленькіх дзетак.

– Ці чулі, што я сказала?

– Чулі, чулі, мама!

– Магу не турбавацца?

– Будзь спакойная, мамуля, мы ж хлапцы-малайцы – як ты скажаш, так і зробім.

– Ну, калі так, то падыдзіце і пацалуйце сваю маму. Няхай Бог вас бароніць ад ліха, а вы беражыце сябе!

– Добрай табе дарогі, матулечка, – сказала малодшае казлянятка са слязьмі ўваччу, – і няхай Гасподзь дапаможа табе як найхутчэй вярнуцца і пад’есці нам нешта прынесці.

І пайшла каза з хаты здабываць дзецям падмацунку, казляняткі ж дзверы за ёй зачынілі на засаўку. Ды, як кажуць людзі: сцены маюць

вушы. А вокны – вочы. Ліхі воўк – ды ведаеце, хто? – Кум той самай казы! – даўно чакаў нагоды схапіць казлянятак. Вось цяпер ён акурат падслухаў, прытаіўшыся каля хаткі, як маці-каза сваіх дзетак навучала.

«Вось цяпер, – сказаў ён сабе, – і мой час прыспеў. Абы яны мне адчынілі, а там я іх на кавалачкі раздзяру!» Падыходзіць ён тады да дзвярэй у хатку і кажа-напявае:

– Дзеткі-казляняткі,
Мама каля хаткі.
Вам прынесла ежу:
Ў роце траўкі свежай.
Малачка даволі,
Ладны шчопаць солі,
На спіне такі
Ладны мех мукі,
А падпахай – кветак
Для маленькіх дзетак.

– Ну, дзеткі, давайце – дзверы матулі адчыняйце!

– Браты мае, – кажа старэйшае казлянятка, – гэта мама наша, пад’есці нам нясе. Адчыняйма хутчэй!

– Не-не, не адчыняйце! – адказвае малодшае. – Пашкадуйце сябе, бо я ведаю матулін голас. Ён не такі грубы і хрыплы – у мамы ён танчэйшы і прыгажэйшы!

Пачуўшы гэта пад дзвярыма, пайшоў воўк да каваля ды наказаў яму падвастрыць ды падладзіць ягоныя язык і зубы, каб голас патанчэў, ладнейшым зрабіўся, а калі вярнуўся пад дзверы хаткі, зноў пачаў мовіць:

– Дзеткі-казляняткі,
Мама каля хаткі...

– Чуеце? – зноў кажа старэйшае казлянятка, – Што вы мне тут кажаце? Хіба ж гэта не мама наша? Ці толькі ў мяне вушы ёсць? Пайду адчыню!

– Братка мой, братка! – усклікнула малодшае казлянятка. – Паслухай жа мяне. А раптам там нехта падыдзе ды запые:

– Дзверы адчыніце,
Цётачку пусціце! –

і што, вы адразу пабяжыце адчыняць? Вы ж ведаеце, што цётачка, яшчэ калі тут белыя ваўкі хадзілі, памерла, няшчасная, і прахам стала.

– Ды хіба я не казаў– прамовіла старэйшае. – Не павінен хвост галавою круціць. Ці ж добра гэта – трымаць матулю гэтак доўга пад дзвярыма? Пайду адчыняць!

Тады малодшае казлянятка спрытна шуганула ў комін, нагамі ў шасток уперлася, носам у сажу ўткнулася; маўчыць, як рыба, дрыжыць ад страху, як ліст асінавы. А сярэдняе казляня скочыла пад дзежку; скурчылася, няшчаснае, затаілася, як толькі магло. Маўчыць, як глеба, з перапуду; поўсць на ім дыбарам: схавалася з галавою – затое жывое! А старэйшае казлянятка ў той час каля дзвярэй стаіць: адчыняць, не адчыняць? Усё ж такі наважылася адсунуць засаўку. І каго ж яно там убачыла? Ды нічога ўбачыць і не паспела, няшчаснае, бо ў ваўка ў жываце вуркатала і вочы з галадухі блішчалі. Раз-два, уцяўся ён ікламі казляняці проста ў горла, адразу ж галаву яму адарваў і так яго вокамгненна праглынуў, быццам яму таго харчу на адзін зуб было. Задаволена аблізнуўся воўк і пачаў па хаце вобмацкам шукаць, прыгаворваючы:

– Ну, здаецца ж мне, што я тут не адзін голас чуў. Але ж недзе яны як скрозь зямлю праваліліся! То дзе ж яны, дзе?

Азіраецца воўк, глядзіць і сям, і там. Няма казлянят.

– Вось жа дзіва якое! І што мне рабіць? Ды такой бяды, спяшацца няма куды! Прысяду ў млосці, старыя пагрэю косці!

Крэхчучы ды вохкаючы ўскараскаўся кум-воўк на дзежку – і ці тая

дзежка рыпнула, ці то сам воўк раптам чхнуў, але сярэдняе казлянятка пад дзежкой як на грэх не стрывала і выдала сябе:

– Будзь здаровы, тата хросны!

– Ах, гэта ты, гарэзнік малы! Тут уладкаваўся? Давай сюды, да хроснага татусі – ён цябе цалавацьме!

Прыўзняў воўк дзежку, выцягнуў казляня за вушы, разадраў яго на дзве часткі й праглынуў адразу. Як у народзе кажуць: чык-чырык – загубіць цябе твой язык!

Пасноўдаўся воўк сюды-туды ў хаце, хацеў яшчэ пажывіцца, ды нічога болей не ўгледзеў. Бо малодшае казлянятка сядзела ціха-ціха, ні гукам, ні шолахам сябе не выдала.

Не знайшоўшы сабе новае пажывы, вырашыў воўк іншым заняцца: выставіў абедзве галавы ў вокны, потым папэцкаў сцены крывёю, каб казе яшчэ больш балюча зрабіць, ды пайшоў з хаты прэч. Тут жа малодшае казлянятка вылезла са сваёй схованкі, дзверы зноў на засайку зачыніла ды пачало поўсць на сабе рваць, плакаць-лямантаваць па сваіх няшчасных братах:

– Дарагія браткі мае! Не паслухалі б вы ваўка, не з’еў бы ён вас! Матуля ж бедная нават не ведае, якая тут бяда надарылася...

Стогне-лямантуе казлянятка, ледзьве прытомнае. Але што яно магло зрабіць, калі браты яго не паслухалі? Пакуль жа яно плакала ды наракала, каза дадому спяшалася, несла ежу казляняткам, спяшалася моцна. Падышла яна да хаты, аж з вокнаў на яе дзве галоўкі глядзяць, зубы шчэрачы.

– Дзеткі мае родныя! Вось жа чакаюць мяне, не дачакаюцца, смяюцца мяне ўгледзеўшы!

– Ах, мае вы казляняткі,
Радасць гэтакая ў маткі!

Моцна цешылася каза. Але вось, падышла бліжэй да дзвярэй, і што такое? Холадам яе праняло, ногі занямелі, уваччу пацямнела. Ці, можа, ёй падалося? Падышла каза, пачала мовіць:

– Дзеткі-казляняткі,
Мама каля хаткі.
Вам прынесла ежу:
Ў роце траўкі свежай.
Малачка даволі,

Ладны шчопаць солі,
На спіне такі
Ладны мех мукі,
А падпахай – кветак
Для маленькіх дзетак.

На яе голас тут жа выскачыла малодшае – а яно цяпер было і старэйшым, і малодшым – казлянятка, залямантавала:

– Матуля, матуля, бяда ў нас! Горшая за пажар, горшая за патоп!

Каза разгледзелася ў хаце, напачатку зайшла ад жаху, а потым крыху апрытомнела і спытала:

– Дык што ж тут, дзетка, сталася?

– А вось што, мамуся. Як толькі выйшла ты з дому, зусім хутка пачулі мы, як нехта падышоў да дзвярэй і завёў:

– Дзеткі-казляняткі,
Мама каля хаткі...

– А што потым?

– Старэйшы брат мой, не падумаўшы, пабег адчыняць хату.

– І што тады?

– Тады я хуценька ў комін залез, сяродні брат пад дзежку запоўз, а старэйшы засаўку ўзяў ды адсунуў.

– А потым што?

– Вось тут і адбылося жажлівае! Наш хросны бацька і твой сябар ды кум, воўк, уварваўся ў хату!

– Хто? Мой кум?! Ды ён жа сваёй поўсцю прысягаў, што ніколі не кране маіх дзетак!

– Ой, мама, крануў, ды яшчэ як!

– То я ж яго правучу! Ён сабе думае, што, калі ў няшчаснай удавы ў хаце дзеці, дык можна з яе збыткавацца? З дзетак шкуры абдзіраць? Ах, які нягоднік! Не, ад помсты яму не ўцячы! А яшчэ тут зубы шчэрыў, падміргваў... Ды не з таках я, што з малых гадоў цераз плот скачуць. Добра, куме, я табе адплачу як трэба. Не туды ты сваю нюхаўку ўвапхнуў!

– Ой, мама, ой! Лепш прамаўчы і пакінь гэта Богу. Ведаеш, кажуць так: не чапай чорта, то й жагнацца не спатрэбіцца...

– Не, сыноч, пакуль да Бога дойдзеш, святыя душу тваю забяруць.

Кажу табе, сыночак: папомніць мяне ліхадзей! Ты толькі дзе не прагаварыся...

З таго часу шукала яна выпадку, каб з кумам-ваўком паквітацца, а ніяк нічога прыдумаць не магла.

Урэшце аднаго разу сказала каза:

– Здаецца. прыдумала я, як з гэтым даць рады. Такое яму ўчыню, што дзясятаму закажа!

Была перад яе хатаю яміна глыбокая. Пра яе і падумала каза.

– У гарбавальную дзяжу ты патрапіш, куме, вось так! Хутка заплаціш за ўсё! А табе, кума-козачка, час брацца за работу, якой цябе твой кум узнагародзіў!

Сказаўшы гэта, закасала яна рукавы, падгарнула падол, вогнішча расклала і пачала гатаванне. Нагатавала галубцоў, плову, напекла пірагоў, караваяў на смятане ды яйках і яшчэ мноства самых розных страваў; пасля тую яміну гарачым вуголлем і гнілякамі запоўніла, каб спадыспаду тлеў агонь; усё гэта пазакідвала веццем з абодвух бакоў, зверху наклала лісця, на лісце зямлі насыпала ды радзюжкай накрыла. Ды яшчэ зэдлік для дарагога госця з воску зляпіла.

Пакінула яна згатаваныя стравы на агні, сама ж у лес выправілася – ваўка на пачостку клікаць. Ідзе яна лесам, аж каля яру воўк перад ёю з’яўляецца.

– Дзень добры, кумачка, якая дарога цябе сюды прывяла?

– Няхай будзе столькі дабра ў душы тваёй, які добры твой пагляд. Хіба не чуў такога: вядзе куды не ведаеш дарога... Нехта пабыў у доме маім мне столькі ліха нарабіў!

– А што здарылася, кумка дарагая?

– Казлянятак адных заспеў і падраў іх, няшчасных! Гэтак вось бывае, калі няма каму цябе бараніць...

– Ды што ты кажаш, кума?

– Кажы цяпер, не кажы – усё адно нічога не паправіш. Пайшлі яны, небаракі, да Госпада, і цяпер трэба пра іх душы паклапаціцца. Вось і вырашыла я памінкі па іх справіць ды цябе, куме, запрасіць, каб супакоіў ты мяне, няшчасную...

– З ахвотаю, кума, але яшчэ з большаю ахвотаю я да цябе на вяселле прыйшоў бы.

– Веру табе, куме, ды што тут зробіш? Чалавек маракуе, а Бог рахуе.

Пайшла каза, плачучы, да сваёй хаты, а воўк за ёю – таксама ўдаючы, нібыта плача.

– Ах, мой куме, – наракае каза скрозь слёзы, – мы губляем самае нам дарагое.

– Што зробіш, кума, каб ведаць, дзе мулка, там саломкі падаслаў бы... Ды ўсё-ткі трэба неяк супакоіцца: калі-небудзь усе будзем там.

– Яно, куме, праўда, але ж малым яшчэ было б пажыць трэба!

– Ды, кумка, відаць, Богу таксама маладыя даспадобы...

– Калі б Гасподзь іх сам вырашыў сабе забраць... але ці яно так на праўду?

– Ведаеш, кума, вось думаю я сабе: ці не касалапы дзядзька да цябе ўбіўся? Некалі яго ў малінніку бачыў. Вось, кажа, каб аддала мне каза сына свайго – на кушняра падвучыцца...

За размовамі дайшлі яны да казінага жытла.

– Прашу, куме, – кажа каза, а прытым сама на радзюжку зэдлік з воску ставіць. – Сядай, частуйся тым, што маю.

І падсоўвае яму цэлы паўмісак галубцоў.

Воўк тут жа накінуўся на ежу... Запіхвае іх у горла, чмякаючы, не жуючы.

– Няхай Гасподзь злітуецца над нябожчыкамі... ах, якія, кумка, цудоўныя твае галубцы!

Сказаў так – і чабох! проста ў яміну з гарачым вуголлем: зэдлік жа з воску быў ды памалу расплавіўся ўвесь, а вецце толькі ледзь-ледзь зверху ўсё тое накрывала ды лёгка рассунулася, акурат пад госцем дарагім...

– Ну, а цяпер, воўча, аддавай назад тое, што з’еў! Казу адолець хацеў? Ад казы й канец табе прыйдзе!

– Ой, кума, ой, гараць мае пяты! Хутчэй уверх цягні мяне, душа гарыць!

– Не, кумок! Бо ўва мне таксама душа гарэла, калі казляняткі мае загінулі! Госпаду Богу, кажаш, самыя маладзенькія даспадобы, а мне

даспадобы і тыя, што старэйшыя, абы толькі добра падсмажаныя былі. Ведаеш, каб наскрозь агеньчыкам іх праняло.

– Ой, гора, ой, канаю, кума! Ратуй!

– Што ж, гары, куме, канай! Ад цябе і ад жывога дабра не дачакаешся! Няхай жа гарыць на табе поўсць, якой ты прысягаў, што дзетак маіх не кранеш! Памятаеш, як прысягаў, звяруга люты?! А зжор жа, аднак, казлянятак маіх!

– Ой, пячэ, гарыць усё нутро ўва мне, кума! Выцягни адсюль, злітуйся нада мною!

– Смерць за смерць, кумок, апёк за апёк! Бо, бач ты, слоўца якое надоечы з Святога Письма падпусціў!

Схапілі каза з казляняткам па ахапку сена і ў яміну проста на ваўка ўскінулі. Потым пачалі камяні на яго шпурляць і ўсё, што пад руку траплялася, пакуль не прыкончылі яго. Так і пазбавілася каза двух казлянятак сваіх, затое і ваўка, кума свайго, са свету звяла! Невялікая страта!

Дачуліся ўсе козы ў наваколлі пра тое, што сталася, узрадаваліся моцна! Зладзілі яны разам вялікую бяседу, елі-пілі й гэтак радаваліся-цешыліся, што і словамі не апішаш!

І мне там усцешна было, а потым я сеў у сядло ды распавёў, як яно было. А потым залез на кола і зноў распавёў вясёла, пасля ж убіўся ў суніцы, й вы пачулі мае небыліцы.

Пераклад з румынскай Лявона Баршчэўскага.

Ілюстрацыі Таццяны Жаравай.

Соль у ежы

Жыў некалі даўно адзін цар. І меў той цар тры дачкі. Застаўшыся ўдаўцом, ён усю сваю любоў аддаў дочкам. Падрасшы і бачачы намаганні свайго бацькі зрабіць дзеля іх усё, бараніць іх ад любога ліха і любых бедаў, прынцэсы таксама пачалі рабіць усё, што мажліва, каб ён забыўся на горыч страты іх мацеры.

Аднаго разу нешта як бы нашло на цара: ён паклікаў да сябе старэйшую дачку і спытаўся ў яе:

– Дзіця маё, скажы, як моцна ты мяне любіш?

– Тата, як жа я павінна цябе любіць? Люблю цябе, як мёд! – адказала дачка. Падумаўшы, што на гэтым свеце можа быць найсаладзейшае, назвала яна тое, што першае прыйшло ёй у галаву.

– Дзіцятка маё, зычу табе ўсяго самага лепшага ў жыцці! Дай мне, літасцівы Божа, як найдаўжэй цешыцца табою! – прамовіў кароль.

Паклікаў ён тады да сябе сярэдняю дачку і спытаў у яе пра тое самае:

– А ты? Як моцна ты мяне любіш?

– Як цукар! – выпаліла дачка. Сказала таксама тое, што найперш прыйшло ёй у галаву.

– Няхай дабраславіць цябе літасцівы Бог, каб я заўсёды мог цешыцца табою! – сказаў моцна ўзрадаваны цар.

Відаць, што царскія дочки ўмелі падлабуньвацца і дагадзіць бацьку, выказваючы яму, дзе ў меру, а дзе залішне, свае пачуцці. Словы старэйшых дачок так натхнілі цара, нібыта, сама меншае, пасланцы яму добрую навіну прынеслі.

Памеркаў-памеркаваў ён сабе ды ўрэшце пагадзіўся, што напраўду не бывае любові, саладзейшай за цукар і мёд!

Тады цар зірнуў на малодшую дачку, якая нясмела стаяла самотная.

– А ну падыдзі, дачушка! А ты як мяне любіш?

– Як соль у ежы, тата! – адказала дзяўчына з іскрыстай усмешкай на твары, сарамліва хаваючы вочы перад дарагім ёй бацькам. Ёй, не-

барацы, было няёмка, што літасцівы бацька глядзеў на яе як на маленькую дзяўчынку.

Пачуўшы адказ малодшай сястры, старэйшыя захіхікалі.

Цар спахмурнеў, а пасля голасна прамовіў:

– І ты маеш смеласць казаць гэтакія словы свайму роднаму бацьку?! Няўдзячная! Ці не чула ты, што казалі твае старэйшыя сёстры, як яны мяне любяць? Чаму ты, як і яны, не сказала мне, якая салодкая твая любоў да мяне? Гэта, відаць, адплата для бацькі, які з жылаў выпінаецца, каб забяспечыць сваім родным дзяўчаткам жыццё, пра якое іншыя дзеці могуць толькі марыць?! Прэч з вачэй маіх!

Калі бацькаў гнеў абрынуўся на малодшую сястру, яна ледзь скрозь зямлю не правалілася...

Маленькая, дробненькая дачушка ажно здранцвела ад страху, пачала каяцца перад ім, як толькі ўмела:

– Прабач мне, дарагі тата, я зусім не хацела цябе раззлаваць! Калі мая любоў да цябе не большая за любоў маіх сяцёр, то яна і не менш салодкая за мёд і цукар.

– І ты яшчэ маеш нахабства вінаваціць сваіх сёстраў? – перапыніў яе цар. – Ніякага сораму! Не жадаю болей цябе бачыць тут!

Гэтак вось суровы кароль і адцураўся ад свайго заплаканага малодшага дзіцяці.

Сёстры спрабавалі развесяліць дзяўчыну, але ў іх гэта выходзіла кепска, і замест каб падтрымаць яе дух, яны толькі павялічвалі яе роспач. Адчуваючы, што ад старэйшых сяцёр ніякай падтрымкі не дачакацца, вырашыла дзяўчына пакінуць бацькоўскі дом і пайсці, куды літасцівы Бог пакажа.

Знайшла яна сабе нейкую паношаную, спаракнелую вопратку і, апрануўшыся ў гэтае рыззё, рушыла ў дарогу, ад вёскі да вёскі. Урэшце дзяўчына дайшла да ўладанняў іншага цара і спынілася перад брамай, праз якую можна было падысці да палаца. Там яе ўбачыла ключніца, якая спыталася ў дзяўчыны, што яна шукае. Царская дачка адказала, што яна бедная сірата і вандруе, шукаючы месца, дзе магла б застацца прыслугаю.

Ключніца агледзела яе выпрабавальным позіркам, разважаючы, ці гэтая прыблуда наогул прыдатная да працы. Якраз у той час ключніца шукала сабе памочніцу. Яна запытала ў прынцэсы, колькі яна хоча

атрымліваць за сваю працу. Тая адказала, што цяпер нічога не чакае, а калі яе возьмуць, то будзе разлічваць на столькі, на колькі яе працу ацэняць.

Ключніца вельмі ўзрадавалася, што ёй нібы з неба звалілася гэткай выгодная работніца, і прыняла дзяўчыну на выпрабаванне. Уручыла ёй вялікую звязку ключоў і растлумачыла, што ёй трэба будзе рабіць. Прынцэса была вельмі спрытная і кемлівая. Яна тут жа сама пачала рабіць парадак у каморы, чысціць і складаць рэчы ў шафках, ад якіх мела ключы. Яна цудоўна гатавала пірагі ды сочыва, а таксама давала рады ва ўсіх кухонных справах і хутка стала адказнаю за запасы палацавай кухні. І тут не было ніякага дзіва, бо гаворка ж ідзе пра сапраўдную царскую дачку!

Ашчадна і разумна распараджалася яна запасамі, і праз гэта хутка заслужыла павагу да сябе. Кухары, якія прыходзілі па гаршчок мамалыгі ці карэц брынзы, ніяк не маглі адарваць яе ад работы хоць на якую хвіліну, каб папляткарыць з ёю. Дзяўчына была задужа сарамлівая, каб іх слухаць, і занадта разумная, каб падтрымліваць палацавых плеткароў. А калі ў якое свята ёй надаралася мець вольную хвілінку,

замест гутарак са служкамі, яна даставала кніжку і чытала. Ва ўсіх яна выклікала збянтэжанасць, і нікому нават у галаву не прыходзіла хоць неяк аспрэчыць яе становішча.

Урэшце пра пакорлівасць і працавітасць дзяўчыны з вуснаў ключніцы даведалася сама царыца, якая пажадала пазнаёміцца з работніцай асабіста. Прышэліца добра ведала, як размаўляць з уладарамі: шчыра і без залішняй цікаўнасці. Паміж царыцай і дзяўчынай вельмі хутка ўсталявалася паразуменне: ва ўладаркі нават раз-пораз з'яўлялася думка, што дзяўчына мае шляхетнае паходжанне.

Няцяжка, відаць, здагадацца, што... неўзабаве царыца зрабіла яе сваёй пакаёўкай. Дзяўчына цяпер ні на крок не адыходзіла ад уладаркі. Калі царыца займалася ручной працай, новая пакаёўка нястомна дапамагала ёй. Якую б працу яна ні пачала, яе спрытныя рукі стваралі цуды, сапраўдныя ўзоры майстэрства. Разважлівыя адказы дзяўчыны паспрыялі таму, што царыца палюбіла яе яшчэ больш. Ды што тут казаць; палюбіла яе ўладарка, як родную дачку! Прайшло няшмат часу, і цар заўважыў цеплыню, з якой царыца ставілася да новай памочніцы.

Цар з царыцаю мелі за сваё жыццё толькі аднаго сына, дзеля якога былі гатовыя зоркі з неба дастаць, – гэтак моцна яны яго любілі. Бацькі глядзелі на яго, як на яснае сонца. Бацька звычайна браў сына з сабою на вайну, каб пераемнік трона загадзя засвоіў, як абыходзіцца з шабляю, уведаў сакрэты вайсковай справы. Пасля аднаго з такіх паходаў – тут не зусім вядома, як і што там здарылася, – малады прынц вярнуўся дадому паранены.

Калі царыца ўбачыла сына, адразу пачала лямантаваць; яе ахапіў адчай. Удзень і ўначы яна была каля сынавага ложка, клапоцячыся пра тое, каб у яго было ўсё, што трэба. Калі ўрэшце стома яе саму зваліла з ног, яна паслала сваю памочніцу, якой цалкам давярала, каб дзяўчына яе падмяніла. І гэтак то адна, то другая, па чарзе, даглядалі хворага маладзёна. Адданасць дзяўчыны, такія патрэбныя і дарэчныя словы падтрымкі, заспакаяльны дотык яе рукі абудзілі ў прынцу пачуццё, якога ён да тае пары не ведаў. У яго сэрцы ўзышло чыстае, як дыямент, каханне да беднай дзяўчыны, якая ўмела перавязваць раны й не рабіць пры гэтым балюча.

Аднаго разу ўжо амаль ачунялы прынц ласкава звярнуўся да сваёй маці:

– Мама, дарагая, я адчуваю, што хацеў бы ўжо ажаніцца.

– Добра, добра, сынку. Лепей зрабіць гэта маладым, чым тады, калі цябе жыццё ладна патузае. Як і належыць маці, я паклапачуся падшукать табе годную дзяўчыну, шляхетную й з добрай душою, – паабяцала царыца.

– Мама, я такую ўжо сабе знайшоў!

– А я яе ведаю? Хто яна?

– Я назаву табе яе імя, мама, але ты, калі ласка, не гнявіся! – адказаў прынц. – Я ўсім сэрцам кахаю тваю памочніцу! Нямала бачыў я каралеўскіх дачок, але ніводная з іх не абудзіла ўва мне такога пачуцця. Твая пакаёўка завалодала маім сэрцам!

Словы сына не надта спадабаліся царыцы, і яна адразу выказала яму гэта. Аднак ужо не было такой сілы, якая магла б адбіць хлопца ад яго намераў. Нарэшце, зразумеўшы, што больш ужо не стрывае, царыца прыняла сынаў выбар. Ды і як было не прыняць: прынц запаліўся каханнем да дзяўчыны спакойнай, разумнай, як мала якая іншая, а перш за ўсё шляхетнай і адданай. Цяпер засталася толькі схіліць цара на свой бок, каб ён даў дазвол на шлюб сына. І гэта была не надта каб складана: пахвальныя словы пра дзяўчыну ён чуў як з вуснаў жонкі, гэтак і ад самога свайго сына.

Цар з царыцаю справілі заручыны спадкаемцы трона з памочніцай уладаркі і пачалі рыхтаваць сапраўднае царскае вяселле.

Калі рабілі спіс першых гасцей, дзяўчына пачала маліць Бога і людзей, каб запрасілі і яе бацьку, але ж не ведала, што ёй зрабіць, каб сваякі (калі іх запросаць) яе не пазналі. На вялікае шчасце, прыбылі свёкры і, нічога не падазраючы, адразу ж прынялі прапанову прынцэсы наконт запрасінаў бацькі.

У дзень вяселля госці ад самае раніцы з'язджаліся з усіх бакоў і, можаце мне паверыць, іх немагчыма было злічыць. Усе толькі й казалі, што адбудзецца святкаванне, якое бывае толькі ў каралеўскіх палацах. Пад вечар сабралі вялікі стол. Чаго там толькі не было: чорбы, печыва, настойкі, побач адкаркаваныя бочкі з віном... у жыватах бурчэла, а як, не дай Божа, зірнеш на стол – слінаю захлынешся!

Маладая дала наказ кухарам, што яны павінны прыгатаваць і што за чым выносіць на стол. Папярэдзіла іх таксама, што сама будзе клапаціцца пра адмысловага гасця, якому ўласнаручна прыгатуе ўсё як на-

лежыць. Потым адвяла ўбок верную прыслужніцу і паказала ёй, перад якім госцем яна павінна ставіць стравы, прыгатаваныя маладою. Пера-сцерагла яе таксама, што калі тая памыліцца, то будзе сурова пакара-ная. Прыслужніца была вельмі ёй адданая, таму як маладая наказала ёй, так яна і зрабіла.

Госці селі на свае месцы, і пачалася вялікая бяседа, адна з такіх, пра якія потым згадваюць у кроніках. Запрошаны цар, бацька маладой, спачатку здаваўся крыху заклапочаным. Ён увесь час скосу пазіраў на маладую: сэрца яму нешта як бы падказвала, але ён не даваў веры гэ-тым падказкам. Аднак, здаецца, ён усё ж пазнаў дачку, але тут жа вы-рашыў не падаваць выгляду. Шматлікія перажыванні і нялёгкая праца змянілі дзяўчыну, але ж гэта было яго дзіця – як кропелькі падабрала! Ніяк не магло дайсці да ладу ў яго галаве... якім гэта дзівам яна магла ўзяць шлюб з прынцам.

Урэшце ад гэтых думак у запрошанага цара кішкі марш зайгралі, ён убачыў, што ўсе вакол веселяцца, нахваляваюць стравы. Вырашыў і ён штосьці з'есці. Пакаштаваў першы кавалак, праглынуў збянтэжана, не спадабалася яму... пакаштаваў другі – неядомы быў... Прыслужніца занесла на кухню амаль некранутыя стравы... Кароль пачаў церці вочы: куды ні зірне, усе ядуць так, што за вушы не адцягнеш. Сапраўды, здавалася, што яны цалкам задаволеныя, а ў місках перад імі, між іншым, былі тыя самыя стравы, што і ў яго. Наважыўся кароль, ушчыкнуў суседа праваруч ад сябе і спытаўся ў яго на вуша, ці даспадобы яму ежа. Сусед адказаў, што ўсё проста аб'ядзенне, што ўжо і не памятае, калі апошні раз яму было гэтак смачна... Цар пакаштаваў драбок з суседавай талеркі і не паверыў... смачна, нават вельмі! Спытаўся ў суседа леваруч ад сябе, пакаштаваў у яго крышку. За вушы не адцягнуць! Толькі ж на сподах у суседзяў, а не на ягоным.

Цар спрабаваў трымаць сябе ў руках, на колькі мог яшчэ трымаць. Не жадаючы выстаўляць сябе на пасмешышча, нейкія раз ці два ён адшчыкнуў кавалачак са сваёй талеркі, пражаваў – і ўсё.

Нарэшце не вытрымаў... падняўся і гучна прамовіў нізкім голасам:

– Што за жарты, цар?! Ты запрасіў мяне на вяселле, а цяпер з мяне здзекуешся?

– Што здарылася, Ваша вялікасць? Як вам такое магло прыйсці ў галаву? Усе прысутныя могуць пацвердзіць: мы да ўсіх ставімся аднолькава, без выняткаў! – адказаў уладар, які ладзіў прыём.

– Прабач, цар, як жа тады ты растлумачыш, што стравы, пададзеныя маім суседзям, ядуцца цудоўна, а мае праглынуць немагчыма?

Запрошаны цар раз’юшыўся не на жарт, ён пажадаў, каб прывялі кухараў, і прыгразіў пакараць смерцю тых, хто спрабуе зняславіць яго імя.

Але ж вы разумееце, хто ўсё гэта прыдумаў? Ну, вядома ж, хто, як не царская дачка, якая наўмысна прыгатавала для свайго бацькі стравы з мёдам і цукрам, але без драбочку солі! Нават сальнічка, якую паставілі на стала перад царом, была даверху напоўненая цукрам. Адкуль небарака мог ведаць, што калі ён спрабаваў даставаць нажом з яе соль, каб падсаліць стравы, ён яшчэ больш іх саладзіў, і яны рабіліся неядомымі!

І тут маладая паднялася і сказала:

– Гэта я прыгатавала стравы для ўгневанага цара! Дазвольце, я зараз распавяду ўсім, чаму. Гэты цар – мой родны бацька. У яго доме было нас разам тры сястры. Аднаго разу бацька запытаўся ў нас, як моцна мы яго любім. Старэйшая адказала, што любіць яго, як мёд, сярэдняя – што любіць, як цукар. А я сказала, што люблю яго, як соль у ежы. Як адчувала, так і сказала, верачы, што больш, чым соль у ежы, любіць нічога немагчыма. Бацька вельмі ўзлаваўся і выштурхнуў мяне з дому. Аднак літасцівы Гасподзь не пакінуў мяне і не дазволіў мне прапасці. Ні ад каго міласці я не чакала. Дзякуючы цяжкай працы і самаадданасці, я ўзышла на пасад, на якім вы цяпер мяне бачыце. Я адно хацела давесці бацьку, што магчыма жыць без мёду і цукру, а вось без солі – не. Таму я прыгатавала тое, што прыгатавала, не ўжываючы ані драбочку солі. Цяпер вы сваім царскім судом можаце вызначыць, чыя праўда ў гэтай спрэчцы.

Госці ўраз загаманілі. Усе яны ў адзін голас вынеслі вырак: выгнанне з дому роднага дзіцяці – гэта вялікая ганьба. Бацька маладой прызнаў, што быў аслеплены ды не зразумеў, чаго варта яго родная дачка,

а потым дрыготкім голасам папрасіў прабачэння. Маладая падышла да бацькі, пацалавала яго ў правую руку і папрасіла быць да яе літасцівым, калі яе ўчынак яго моцна ўгнявіў.

Потым распачалося такое гаманкое вяселле, што пра яго па ўсім наваколлі распавядалі яшчэ шмат гадоў. Бацька ж маладой за сталом то слязьмі заліваўся, то душыўся смехам. Свёкра ахапіла вялікая гордасць за тое, што яго адзіны сын узяў сабе за жонку прыгожую, сціплую, працавітую дзяўчыну, ды яшчэ і царскую дачку!

І я на тым вяселлі быў, побач з лысым панком, што між вамі, шаноўныя баяры, хаваецца, сядзеў. Шмат костак, гаспадару, упала з гэтага стала, і калі яны падалі, то траплялі лысаму на галаву.

І сядаў жа ты ў сядло, і казаў, як там было,

Лыжку асядлаў мужчына – той, хто слухаў, малайчына.

Хто ж не злез з верацяна – ўсё раскажа нам спаўна.

Пераклад з румынскай Лявона Баршчэўскага.

Ілюстрацыі Людмілы Кірылавай.

Як лісіца мядзведзя абдурыла

ыла калісьці лісіца, хітрая, як усе лісіцы. Неяк праблукала яна ажно цэлую ноч, шукаючы сабе чаго пад'есці, ды так нічога і не знайшла. А потым, калі настаў ясны дзень, выйшла яна на дарогу, лягла пад кустом і пачала прыдумляць, што б гэткае ўчыніць, каб здабыць наедку якога. Ляжыць гэтак лісіца, паклаўшы мордачку на лапы, аж раптам унюхвае рыбны пах. Ледзь-ледзь прыпадымае голаў і, зірнуўшы далей у канец дарогі, бачыць, што адтуль едзе фурманка з рыбай, якую цягне пара валоў.

– Цудоўна! – падумала сабе лісіца. – Вось і харч, якога я шукала.

Лісіца тут жа выпаўзае з-пад кустоў і кладзецца проста пасярод дарогі, удаючы з сябе мёртвую. А калі павозка пад'ехала бліжэй, мужык-паганяты валоў убачыў яе і, вырашыўшы, што тая і праўда здохла, крыкнуў на валоў: «Тпру, тпру!» Валы спыніліся. Падышоў ён да лісіцы, паглядзеў на яе, убачыў, што тая нібыта не дыхае, і сказаў: «Ну й ну! І як жа гэтая ліска проста вось тут спруцянела?! Ух! Гэта ж якое ладнае футра пашыю я жонцы з яе шкуры!»

Сказаўшы гэта, ухапіў мужык лісіцу за карак, павалок да воза і, прылаўчыўшыся, ускінуў на рыбу. А потым крыкнуў на валоў: «Гэй, Жаян, цоб-цабэ, Бурьян!» Валы рушылі наперад. Мужык патупаў побач з валамі і ўсё падганяў іх – каб шпарчэй ішлі, каб яму хутчэй дадому дабрацца ды шкуру з лісіцы злупіць. Але, як толькі валы крануліся з месца, лісіца тут жа пачала паціху скідаць лапамі рыбу з павозкі. Мужык паганяў валоў, воз рыпеў, а рыбкі адна за адной падалі ды падалі на дарогу. Калі зладзюжка-лісіца паскідала на дарогу досыць рыбін, яна тут жа спрытна саскочыла з воза і пачала жвава збіраць скінутую рыбу. А сабраўшы яе ў кучу, хуценька паперацягвала ўсё ў сваю лісіную нару і адразу накінулася на здабычу: надта ж яна была згаладалая. Але толькі пачала яна ласаватца, як прыходзіць да яе мядзведзь.

– Смачна есці, кумка! О-го!!! То ж у цябе рыбка! Пачастуй і мяне. Жах як есці хочацца!

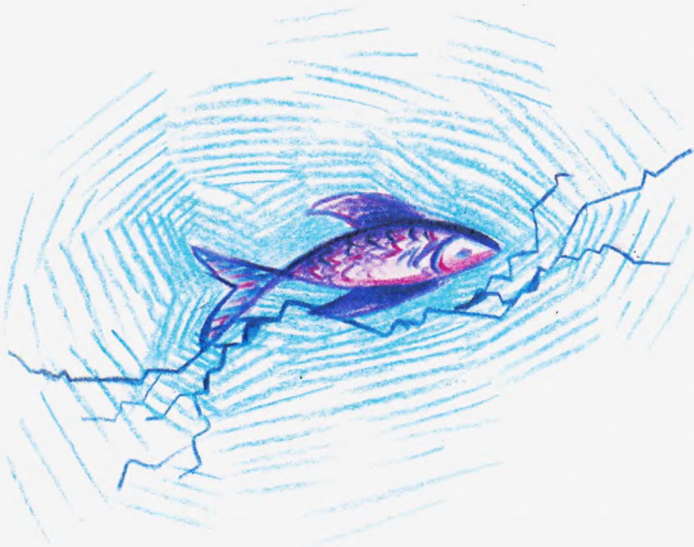
– Пачакай-пачакай, кумок, бо я ж не на чужога дзядзьку працавала. А калі табе так карціць, схадзі да сажалкі, памачы там свой хвост – будзе і ў цябе рыбка, каб пад’есці.

– Навучы, кумка, будзь добрая, я ж не ведаю, як тая рыбка ловіцца. Засмяялася тады лісіца і кажа:

– Вось жа, кумок, хіба ты не ведаеш, што галеча замучыць, а ўсяму навучыць. Паслухай, кумок, калі ты хочаш пад’есці рыбкі, то схадзі адвячоркам да сажалкі, што на ўскрайку лесу, хвост у ваду апусці ды пасядзі так на месцы, не рухаючыся, да самай раніцы, а тады шусь хутчэй да берага і выцягнеш цэлую кучу рыбы – можа, удвая, а тое і ўтрая больш, чым я.

Не кажучы ні слова, кінуўся мядзведзь да сажалкі, што на ўскрайку лесу, засунуў хвост у ваду... А тою ноччу падзьмуў такі халодны вецер, што і язык у роце замярзаў, і нават попел на вогнішчы. Ледзьве не да дна замерзла і вада ў сажалцы. І так мядзведзеў хвост прыхапіла, быццам абцугамі якімі. Трываў-трываў мядзведзь боль і люты холад, а калі няўсцерп яму стала, ірвануў што было сілы. І вось небарака-мядзведзь не толькі рыбы не здабыў, але і без хваста застаўся. Пачаў ён тады пагрозна раўці, ад болю падскокваць і, раззлаваўшыся на лісіцу за тое, што надурыла яго, вырашыў адлупцаваць яе да смерці.

Ды хітраванка-лісіца ведае, як сысці ад мядзведзевага гневу. Вылазіць яна са сваёй нары, ускараскваецца на бліжэйшае дрэва, у самае дупло, і, угледзеўшы бяхвостага мядзведзя, пачынае крычаць.

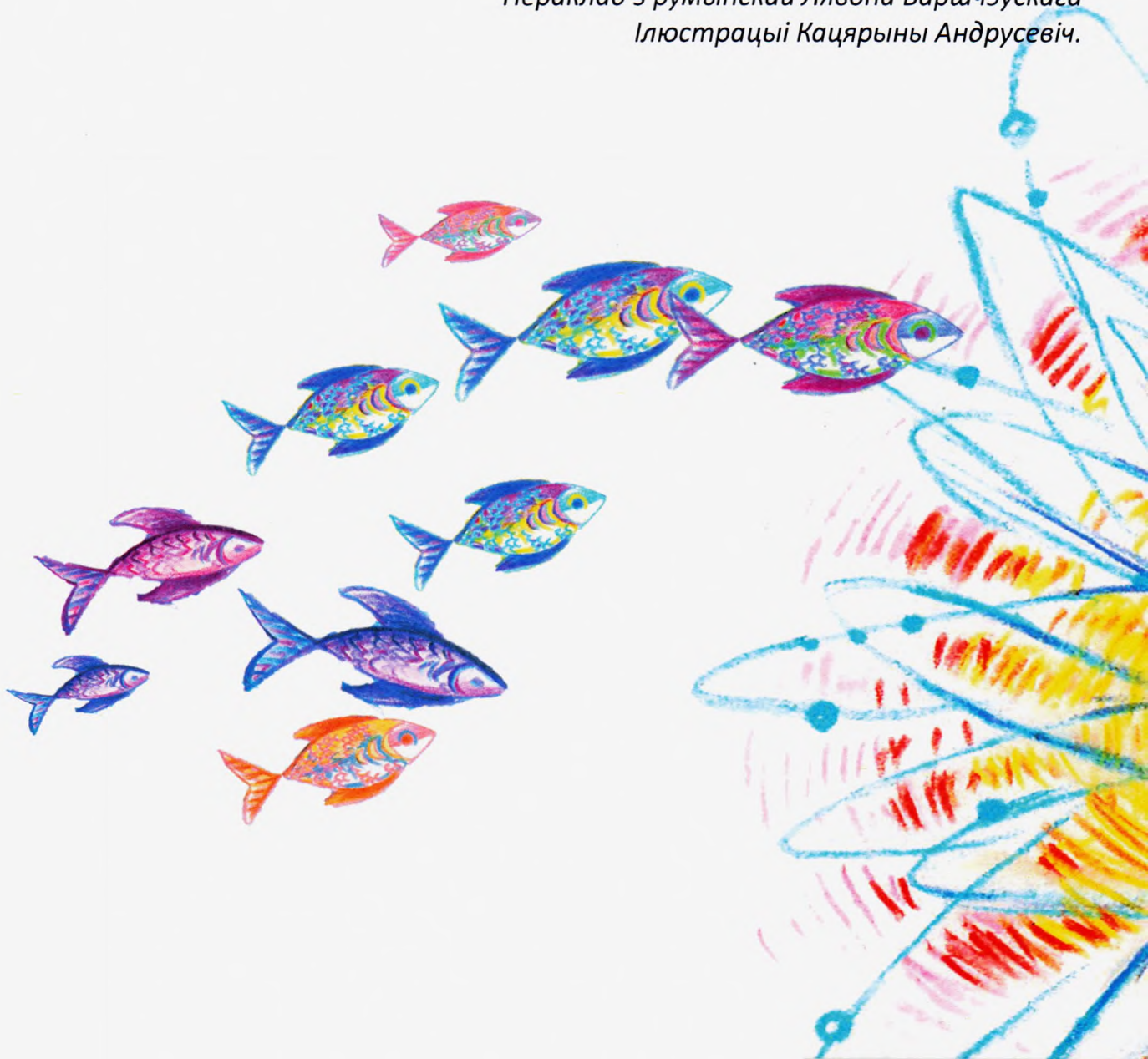

– Гэй, кумок! Ці то рыба табе хвост аб’ела, ці то ты сам паквапіўся і няйначай, як усю рыбу з сажалкі павылоўліваць схацеў?

Уцяміўшы, што з яго яшчэ і здзекуюцца, мядзведзь яшчэ горш, раз’юшыўся і кінуўся да таго дрэва. Але пралаз у дупло быў гэтакі вузкі, што мядзведзю не было як туды залезці. Знайшоў ён тады галінку з сучком і пачаў тыцкаць ёю ў дупло, каб выгнаць адтуль лісіцу і напоўніцу ёй адпомсціць... Ды ледзьве толькі мядзведзь зачэпіць лісіцу за нагу, як яна пачынае крычаць: «Цягні, дурань, колькі ўлезе! За дрэва цягнеш». А як сучок зачэпіцца за дрэва, лісіца гарлае: «Ах, кумок, не марудзь, глядзі – нагу паламаеш!» Марна высільваўся мядзведзь аж да сёмага поту, усё адно не ўдалося яму лісіцу з дупла выкалупаць. Гэтак вось лісіца мядзведзя абдурыла.

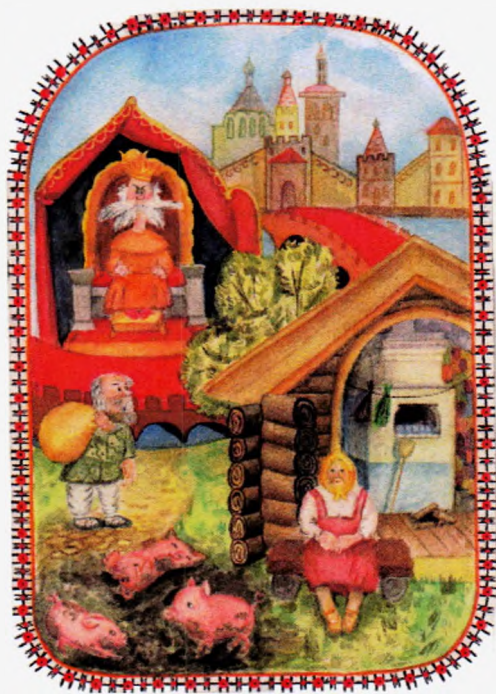
*Пераклад з румынскай Лявона Баршчэўскага
Ілюстрацыі Кацярыны Андрусевіч.*

Змест

<i>Пэтрэ Іспірэску. Несмяротнае жыццё і вечная маладосць.....</i>	<i>7</i>
<i>Іон Крангэ. Казка пра парася</i>	<i>21</i>
<i>Іон Крангэ. Іван Торбачка.....</i>	<i>38</i>
<i>Іон Крангэ. Гаманец з двума грошамі</i>	<i>57</i>
<i>Іон Крангэ. Бабіна дачка і дзедава дачка</i>	<i>64</i>
<i>Іон Крангэ. Каза і трое казлянятак.....</i>	<i>75</i>
<i>Пэтрэ Іспірэску. Соль у ежы</i>	<i>85</i>
<i>Іон Крангэ. Як лісіца мядзведзя абдурыла</i>	<i>95</i>

Кніга казак класікаў румынскай літаратуры Іона Крангэ і Пэтрэ Іспірэску, выпушчаная на беларускай мове да Міжнароднага Дня Абароны Дзяцей, выдаецца дзякуючы супрацоўніцтву калектыву навучэнцаў і выкладчыкаў Гомельскага дзяржаўнага мастацкага каледжа пад кіраўніцтвам дырэктара Алены Зейбек і выдаўца Зміцера Коласа. У гэтым творчым тандэме паспяхова адбыліся праца і выпуск у 2020 г. ілюстраванага зборніка вершаў румынскага нацыянальнага паэта Міхая Эмінэску.

Выказваю сваю шчырую падзяку перакладчыкам Лявону Баршчэўскаму і Зміцеру Коласу і куратару праекта, выкладчыку каледжа Юліі Зубрыцкай.

Адмысловую ўдзячнасць хачу выказаць маладым мастакам Юліі Міраеўскай, Надзеі Бруцкай, Аляксандры Бахановіч, Юліі Враблеўскай, Анастасіі Неўдашэнка, Анастасіі Камаровай, Таццяне Жаравай, Людміле Кірылавай, Кацярыне Андрусевіч, Вікторыі Селіванавай, Анастасіі Парфёнавай, Вераніцы Масцяпанавай, Улляне Афанасенка, Улляне Яцэвіч, якія стварылі шэраг выдатных ілюстрацый для кнігі. Менавіта дзякуючы іх малюнкам юныя чытачы будуць мець першае ўяўленне пра чароўны свет казак. Для мастакоў ілюстраванне кнігі стала яшчэ адной магчымасцю выявіць сябе, свой адмысловы стыль, а таксама дакрануцца да таямнічага свету культуры іншага народа. Бо менавіта з іх малюнкамі ў малалетніх дзетак будуць звязаныя ўспаміны дзяцінства, якія часта асацыююцца з кніжнымі ілюстрацыямі.

Асобную падзяку выказваю Ганароваму консулу Румыніі ў Рэспубліцы Беларусь Паўлу Тапузідзісу за падтрымку гэтага цудоўнага праекта.

*Надзія Мошану
культурны менеджэр*

Літаратурна-мастацкае выданне

РУМЫНСКІЯ КАЗКІ

Адказы за выпуск Зм. Колас

Падпісана да друку 15.05.2021. Фармат 60×84 ¹/₈.
Папера суперкаландраваная. Друк лічбавы.
Ул.-выд. арк. 10,44. Ум. друк. арк. 12,09.
Наклад 500 асобнікаў. Заказ № 15.

Выдавец і паліграфічнае выкананне
індывідуальны прадпрымальнік Зміцер Колас.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка
друкаваных выданняў № 1/291 ад 17.04.2014.
Пр. Незалежнасці, 105-14, 220114, Мінск.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

5300 S. DICKINSON DRIVE

CHICAGO, ILLINOIS 60637

TEL: 773-936-3636

FAX: 773-936-3636

WWW.PHYSICS.UCHICAGO.EDU

PHYSICS 101

LECTURE 1

INTRODUCTION

ISBN 978-985-23-0144-2

9 789852 301442